

HVIS DU VIL VIDE HVAD DER SKER PÅ DEN TÆNKENDE VENSTREFLØJ...

DET NY
Clarté

...BLIV OPDATERET

DET NY CLARTÉ

10. ÅRGANG · JUNI 2015

#27

DET NY CLARTÉ #27 · 10. ÅRGANG · JUNI 2015
LØSSALG KR. 50,-

DET NY **Clarté** #27

TEMA: Kan økonomien demokratiseres i det 21. århundrede?

Læs også:

OM FÆNOMENET SKODJOBS

PABLO SOLÓN: KLIMAKAMP, ANTIKAPITALISME OG PATRIARKATET

ØKONOMISK DEMOKRATI - REFORMISMENS SIDSTE KAMP?

DET PLURALISTISKE SELVFORVALTNINGSSAMFUND

DELEØKONOMI - HVAD ER PERSPEKTIVET?

UDGIVES AF: Foreningen Det Ny Clarté

WEBSITE: www.clarte.dk

HENVENDELSE: abonnement@clarte.dk

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR:

Karen Helveg Petersen

redaktoer@clarte.dk

ØVRIG REDAKTION:

Marc Grønlund
Flemming Larsen
Rolf Czeskleba-Dupont

Jørn Poulsen
Jens Laugesen
Christian Borum

PORTAL:

Jens Laugesen
webeditor@clarte.dk

LAYOUT:

Lucia Napuri
Erika Kauffmann

ILLUSTRATIONER:

Lasse Bo Christensen
Lucia Napuri

FORSIDE: Lucia Napuri

BAGSIDE: Malte Schwartz Suneson

KORREKTUR:

Thora Heegaard og Ellen Agerskov

ADRESSE:

Det Ny Clarté
C/O Mediesyndikatet Monsun
Nørrebrogade 5c, 1. tv.
2200 København N.

SKRIBENTER:

Staffan Dahllöf
Søren Engelsen
Mikael Nyberg
Klaus Riis

Mikkel Thorup
Gerd Callesen
Johan Heinsen
Kjeld Ammundsen

GÆSTESKRIBENTER:

Gorm Winther
David Graeber/Mikkel Flohr
Lars Ekdahl
Per Henriksen

REDAKTIONEN AFSLUTTET: 1. JUNI 2015

TRYK: Frederiksberg Bogtryk A/S

OPLAG: 400

ISSN: 1902-0333

ABONNEMENT:

Mail: abonnement@clarte.dk

Privat

4 numre: 225 kr.
Opgiv: navn, adresse, tlf. og email

Institutioner

4 numre: 400 kr.
Opgiv: Navn, adresse, tlf., email og faktureringsadresse

GIRO: 10189179

NETBANK: 1551-10189179

CVR/SE: 3009 2805

ANNONCER: abonnement@clarte.dk

Opinion

- LEDER** 4 Valget: En ny virkelighed og en „lille“ opgave

Aktuelt & Baggrund

- ANALYSE** 5 Om fænomenet skodjobs
— af David Graeber
- ANALYSE** 9 Pablo Solón: Klimakamp, antikapitalisme og patriarkatet
— af Rolf Czeskleba-Dupont
- INTERVIEW** 14 Den digitale revolution skal tages seriøst – mener én politiker i hele Danmark — af Christian Borum

Tema: Kan økonomien demokratiseres i det 21. århundrede?

- INTRODUKTION** 16 Indledning — af Karen Helveg Petersen
- ANALYSE** 18 Økonomisk demokrati - reformismens sidste kamp
— af Lars Ekdahl
- ANALYSE** 22 Det pluralistiske selvforvaltningssamfund — af Gorm Winther
- ANALYSE** 27 Fælleseje og selvorganisering - et strategisk svar på den neoliberale globalisering — af Per Henriksen
- ANALYSE** 33 Deleøkonomi - hvad er perspektivet? — af Karen Helveg Petersen

Bog & Kultur

- BOG** 37 Sofavælgere i alle lande, foren jer!
- BOG** 39 Intet bliver som før
- BOG** 42 Satiriske tekster om Christiansborg
- BOG** 43 Karl Marx og struktur-aktør-modellen
- RETTELSE** 46 Billede af Karin Michaëlis

Valget: En ny virkelighed og en "lille" opgave

Dagen efter - valget er overstået, nogle flasker er tomme. Gyser. Pia Kjærsgaard har grædt, og Thulesen-Dahl er overvældet. Helle Thorning-Schmidt forlader formandskabet i S. De rigtig røde kan skutte sig og sige, at nu bliver det hårdt arbejde. Måske også mere ren røv at trutte i.

I den såkaldte røde blok er der sket hærgen og rasen. Sosserne og Enhedslisten gik frem, De Radikale og SF tilbage. De Radikale sendte unægtelig blandede signaler: måske mere 'tilpasning' nedad af dagpengene, lettelser i topskatten, men på den anden side mere grøn udvikling, mere udviklingbistand og en human behandling af udlændinge og flygtninge. SF kom i klemme mellem S og EL og havde ikke noget at markere sig på. Og så kom til gengæld den nye grønne dreng i klassen, Alternativet. Vi bringer en samtale med en af kandidaterne, Rolf Bjerre, der har en fortid i Piratpartiet.

Men der må også ske en selvransagelse: venstrefløjen må tage den nye verden i betragtning. Den indeholder en anden type arbejdsmarked, som vi tager hul på debatten om i dette nummer. Arbejdet i et land som

Kilde: Tom Archibald Aagren

Løkke og Tulle, det nye makkerpar i dansk politik?

Danmark bliver en blanding af højtuddannede i - måske - skodjob, men med tilsyneladende magt, specialiseret industrielt arbejde, hårdt fysisk arbejde i landbrug og lavere servicejobs, løsarbejde og hoppen fra det ene projekt til det andet for de unge højtuddannede, en offentlig sektor med 'varme hænder' i bunden under teknokratiske herskere, evt. under ISS' lederskab, samt de, der sidder i toppen af magtpyramiden, en blanding af dominerende erhvervsliv og et par toppolitikere samt organisationsfolk. Et erhvervsliv, der drøner derudaf og især er meget rettet mod udlandet.

Men nu får venstrefløjen klarere muligheder? Det drejer sig om at tage chancen, give modstand, opposition, også for at undgå de værste fremmedfjendske tiltag. Livet leves nu.

Information har opgjort, at der er 350.000 danskere, der ikke kan stemme. De er ikke blevet danske statsborgere, men er i alle andre henseender danskere: har været her i mange år, nogle er født her af udenlandske forældre, nogle kommet som børn eller unge voksne osv. Heller ikke dansk-udlændinge kan stemme, og nogle vander sig. Bor de i Sverige og arbejder i Danmark, skal de betale dansk indkomstskat, men kan ikke stemme her i landet, når de har boet på den anden side af Sundet i to år. Skattepligt til et bestemt land er ellers et af kriterierne for statsborgerskab.

Det er ikke retfærdigt, at der stilles så hårde krav til dansk statsborgerskab, men vilkårene bliver med garanti ikke lettet. Ville det ikke være en opgave at få de mennesker til at tage statsborgerskab? Så kunne det være, tonen ville blive lidt anderledes i debatten. Det kunne også være, at det ville flytte stemmer mod det mere røde felt. Det, der kræves, er en kampagne for at få dem, der er kvalificerede, til at ønske at blive statsborgere og så at hjælpe dem med at kunne bestå prøven. Statsborgerskabsprøven handler om danske samfundsforhold, geografi og kultur. Nogle er lidt selvindforståede og -glade spørgsmål om danskhed, men nuvel. Nu kan man ovenikøbet få dobbelt statsborgerskab. Det blev gennemført i den hedengangne regerings tid.

KHP

Om fænomenet skodjobs

Artiklen beskriver, eller måske rettere, harcelerer over det paradoks, at produktionsjobs skæres bort, mens administrationslagene vokser i omfang. Hvad værre er, en mængde mennesker synes også selv, at det, de laver, er skodjobs. Begrundelsen er ikke nytten af det, der ydes, for den er forsvindende lille, men at tvangen til at arbejde skal opretholdes. Ellers ville samfundet falde fra hinanden. Men i virkeligheden kan arbejdet klares på langt mindre tid.

Af David Graeber

I ÅR 1930 forudså John Maynard Keynes, at teknologien ved århundredets udgang ville have udviklet sig så meget, at lande som Storbritannien og USA kunne nøjes med en 15 timers arbejdsuge. Der er alle mulige grunde til at tro, at han havde ret. Rent teknologisk er vi i stand til det. Men det skete alligevel ikke. I stedet er teknologien blevet brugt til at få os til at arbejde endnu mere. For at muliggøre det er der blevet skabt jobs, der praktisk talt er meningsløse. Enorme grupper af mennesker, især i Europa og Nordamerika, bruger hele deres arbejdsliv på at udføre opgaver, de i al hemmelighed ikke tror, at det er nødvendigt at udføre. Den moralske og spirituelle skade, situationen forvolder, er gennemgribende. Det er et ar på vores kollektive sjæl, men alligevel er der stort set ingen, der taler om det.

Hvorfor materialiserede Keynes' utopi – der stadig blev afventet med spænding i tresserne – sig aldrig? Standardforklaringen i dag er, at han ikke havde regnet med den enorme vækst i forbrug. Givet valget mellem færre arbejdstimer og mere legetøj og fornøjelser, har vi kollektivt valgt det sidste. Det er en behagelig moralsk fortælling, men hvis man tænker nærmere over det, viser det sig, at det ikke hænger sådan sammen. Ja, vi har set uendeligt mange jobs og industrier blive oprettet siden tyverne, men meget få af dem har noget som helst at gøre med produktionen og distributionen af sushi, iPhones eller fancy sneakers.

Så hvad er det helt præcist for jobs? En ny rapport, der sammenligner arbejde i USA mellem 1910 og 2000, giver et klart billede (der stort set spejles i Storbritannien). I løbet af det sidste århundrede er antallet af arbejdere ansat som tjenestefolk, i industrien og i landbruget kollapsede på dramatisk vis.

Samtidig er antallet af ”professionelle managere, funktionærer, salgs- og servicearbejdere” tredoblet fra en fjerdedel til tre fjerdedele af arbejdsmarkedet. Med andre ord er produktionsarbejdet, som forudsat, blevet automatiseret bort (selv hvis man tæller industriarbejdere på verdensplan, inklusive de hårdtarbejdende masser i Indien og Kina, udgør de arbejdere stadig ikke nær så stor en procentdel af verdensbefolkningen, som de plejede).

Men i stedet for en massiv reduktion af arbejdstiden, der ville frigøre verdens befolkning til at følge deres egne projekter, glæder, visioner og ideer, har vi set en eksplosion inden for administrationssektoren snarere end ”service-”sektoren og skabelsen af helt nye industrier såsom finansverdenen og telemarketing, eller den enestående udvidelse af sektorer såsom selskabsret, universitets- og sundhedsadministration, human resources og public relations. Og tallene viser ikke engang alle de mennesker, hvis arbejde består i at give administrativ, teknisk og sikkerhedsmæssig støtte til disse industrier, eller de supplerende industrier (hundevaskere, 24-timers pizzabude); jobs der kun eksisterer, fordi alle andre bruger for meget tid på alle de andre.

Det er, hvad jeg foreslår, vi kalder ”skodjobs.”

Det er, som om der sidder nogen derude og finder på meningsløse opgaver bare for at holde os alle sammen i arbejde. Og præcis det er kernen i mysteriet. Under kapitalismen er det præcis, hvad der ikke bør ske. Selvfølgelig opfandt systemet så mange jobs, som der var brug for i de gamle ineffektive, socialistiske stater såsom Sovjetunionen, hvor arbejde blev anset for at være både en ret og en hellig pligt (det er årsagen til, at det krævede tre

”

Det faktum, at togpersonalet kan lamme London, viser, at deres arbejde faktisk er nødvendigt, men det lader også til at være det, der irriterer folk“

ekspedienter at sælge et enkelt stykke kød i de sovjetiske stormagasiner). Men det er lige præcis den type problemer, det er meningen, at markedssystemet skal løse. Ifølge økonomisk teori er arbejdere, de ikke har brug for, det sidste, et profitsøgende firma vil kaste penge efter. Men det sker alligevel på en eller anden måde.

Når selskaber kaster sig ud i hensynsløse nedskæringer, rammer fyringer og effektiviseringer altid den gruppe mennesker, der faktisk laver, flytter, fikser og reparerer ting. Gennem en mærkelig mekanisme, ingen rigtig kan forklare, stiger antallet af lønnede skrankepaver, og flere og flere ansatte ender, ikke ulig sovjetiske arbejdere, med at arbejde 40 eller 50 timer om ugen på papiret, men i virkeligheden kun de 15 timer, Keynes forudså. Resten af tiden bruges på at koordinere eller gå til motiverende forelæsninger, opdatere deres facebook-profiler eller downloade TV-serier.

Svaret er tydeligvis ikke økonomisk: Det er moralsk og politisk. Den herskende klasse har regnet ud, at en glad og produktiv befolkning med fritid er dødsensfarlig (tænk over, hvad der begyndte at ske, da udsigten til det nærmede sig i tresserne). Og på den anden side er ideen, om at de, der ikke er villige til at underkaste sig en eller anden form for hård arbejdsdisciplin de fleste af døgnets vågne timer, intet fortjener, og at arbejde er moralsk i sig selv, selvfølgelig ualmindelig praktisk for dem.

Engang, da jeg overvejede den tilsyneladende endeløse vækst af administrative opgaver i engelske universitetsafdelinger, kom jeg på én mulig vision om helvede. Helvede er en samling individer, der

bruger størstedelen af deres tid på en opgave, de ikke bryder sig om og ikke er særligt gode til. Lad os sige, at de blev hyret, fordi de var eksperter i at bygge skabe, og derefter opdager, at de skal bruge en stor del af deres tid på at stege fisk. Og det er ikke, fordi opgaven skal og må løses – der er kun et ret begrænset antal fisk, der skal steges. Men på en eller anden måde bliver de alle sammen besat af modvilje ved tanken om, at nogle af deres kolleger bruger mere tid på at bygge skabe og ikke steger deres del af fiskene, så der inden for ret kort tid er en uendelig bunke dårligt tilberedte fisk, der fylder hele værkstedet, og det er alt, hvad de laver.

Jeg mener, at det er en ret præcis beskrivelse af den moralske dynamik i vores økonomi.

Jeg er klar over, at sådan et argument hurtigt vil løbe på modargumenter, såsom "hvad giver dig ret til at sige, hvilke jobs der er 'nødvendige?'" Hvad er der egentlig behov for? Du er professor i antropologi, hvilket behov tilfredsstiller det?" (og en del tabloid-læsere ville se eksistensen af mit job som selve definitionen af spild). Og på et niveau har de selvfølgelig ret. Der er ikke nogen objektiv målestok for social værdi.

Jeg vil ikke prøve at fortælle nogen, der er overbevist om, at deres arbejde yder et meningsfuldt bidrag til verden, at de i virkeligheden ikke gør en forskel. Men hvad med de folk, der selv er overbeviste om, at deres arbejde er meningsløst? For ikke så lang tid siden kom jeg i kontakt med en gammel skolekammerat, som jeg ikke havde talt med, siden jeg var 12. Jeg blev forbløffet over at høre, at han i

”

Det er, som om der sidder nogen derude og finder på meningsløse opgaver bare for at holde os alle sammen i arbejde“

mellemtiden først var blevet digter og dernæst forsanger for et indie-rock band. Jeg havde hørt nogle af hans sange i radioen, men jeg havde ingen idé om, at sangeren var en, jeg kendte. Han var tydeligvis innovativ, begavet, og hans arbejde havde uden tvivl gjort en positiv forskel for mennesker verden rundt. Men efter et par mislykkede albums, havde han mistet sin pladekontrakt. Da han var plaget af gæld og netop havde fået en datter, endte det med det, han selv beskrev som "standard-løsningen for så mange mennesker uden retning i livet: jura." Nu arbejder han med selskabsret for et anerkendt firma i New York. Han var den første til at indrømme, at hans arbejde var komplet meningsløst, ikke bidrog med noget positivt til verden og ifølge hans eget udsagn slet ikke burde eksistere.

Der er mange spørgsmål, man kunne stille. Man kunne starte med at spørge, hvad det siger om vores samfund, at det tilsyneladende skaber et eks-

tremt begrænset behov for talentfulde digtere og musikere, men et uendeligt behov for specialister i selskabsret (svar: Hvis 1 % af befolkningen kontrollerer størstedelen af den disponible rigdom, reflekterer det, vi kalder "markedet", hvad de mener, er brugbart eller vigtigt og intet andet)? Men det viser også, at de fleste folk, der arbejder i disse jobs, er klar over det. Faktisk er jeg ikke sikker på, om jeg nogensinde har mødt en erhvervsadvokat, der ikke syntes, at deres arbejde var skod. Det samme gælder for alle de førnævnte industrier. Der findes en hel klasse af professionelle, der, hvis du møder dem til en fest og indrømmer, at du laver noget, der måske kan anses for at være interessant (antropolog for eksempel), helt vil forsøge at undgå at diskutere deres arbejde. Giv dem lidt at drikke, og de vil kaste sig ud i lange tirader om, hvor meningsløst og dumt deres arbejde i virkeligheden er.

” *Men hvad med de folk, der selv er overbevist om, at deres arbejde er meningsløst?* “

Der er en grundlæggende psykologisk vold involveret her. Hvordan kan man overhovedet begynde at tale om værdighed i arbejde, når man i al hemmelighed føler, at ens job slet ikke burde eksistere. Hvordan kan det undgå at skabe en dyb vrede og bitterhed? Men det er det mærkværdige og geniale ved vores samfund, at herskerne har regnet ud, hvordan de vender vreden mod dem, der rent faktisk laver meningsfyldt arbejde, som i eksemplet med fiskestegerne. I vores samfund lader der eksempelvis til at være en generel regel om, at jo tydeligere ens arbejde gavner andre, jo mindre er sandsynligheden for, at man bliver betalt for det. Som sagt er det svært at finde en objektiv målestok, men et godt sted at starte er at spørge, hvad der ville ske, hvis hele denne klasse af folk forsvandt? Sig, hvad du vil om sygeplejersker, skraldemænd og mekanikere, men det er tydeligt, at skulle de forsvinde i en røgsky, ville konsekvenserne være øjeblikkelige og katastrofale. En verden uden lærere og havnearbejdere ville hurtigt være i problemer, og en verden uden science fiction-forfatter og ska-musikere ville blive et betydeligt kedeligere sted. Det er knap så tydeligt, hvordan menneskeheden ville komme til at lide, hvis kapitalfondenes CEO'er, lobbyister, PR-folk, aktuarer, telefonsælgere, pantefogeder og juridiske rådgivere skulle forsvinde på samme måde (mange overvejer, om den måske ville forbedres mærkbart). Men på nær et par tydelige undtagelser (læger) holder reglen overraskende godt.

Det er endnu mere perverst, at der lader til at være enighed om, at det er sådan, tingene bør være. Det er en af højre-populismens hemmelige styrker. Man kan se det, når tabloid-medierne pisker en hadefuld stemning op over for togpersonalet, der lammer London i forbindelse med forhandlinger om deres arbejdsforhold: Det faktum, at togpersonalet kan lamme London, viser, at deres arbejde faktisk er nødvendigt, men det lader også til at være det, der irriterer folk. Det er endnu tydeligere i USA, hvor republikanerne har haft bemærkelsesværdig succes med at mobilisere vrede mod skolelærere eller arbejdere i bilindustrien (og interessant nok ikke skoleledere eller managere i bilindustrien, der rent faktisk er årsagen til problemerne) på grund af deres angiveligt høje lønninger og fordele. Det er,

som om de siger: ”Jamen, du får lov til at undervise børn! Eller lave biler! I har rigtigt arbejde! Og oveni det forventer I at få en middelklassepension og sygeforsikring?”

Hvis nogen skulle designe et arbejdsregime, der var perfekt til at opretholde finanskapitalens magt, er det svært at se, hvordan de skulle kunne have gjort det bedre. Rigtige, produktive arbejdere bliver nådesløst presset og udnyttet. Resten af befolkningen er delt op i et terroriseret lag af universelt udskaeldte arbejdsløse og en større gruppe, der grundlæggende får løn for ikke at lave noget, i stillinger skabt for at få dem til at identificere sig med den herskende klasses forståelse og perspektiver (managere, administratorer, etc.) – og specielt deres finansielle inkarnationer – og samtidig skabe et simrende had mod mennesker, hvis job har en tydelig og ubestridelig social værdi. Det er klart, at systemet ikke blev bevidst designet. Det opstod på baggrund af næsten et helt århundredes forsøg. Men det er den eneste mulige forklaring på, at vi ikke, på trods af vores teknologiske kapacitet, arbejder 3-4 timer om dagen.

Artiklen blev bragt i Strike!magazine d. 17. august 2013

Mikkel Flohr er Phd-studerende ved Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet.

Professor David Graeber (f. 1961) er aktivist og antropolog ansat ved London School of Economics. Han har deltaget i alterglobaliseringsbevægelsen og Occupy Wall Street. Han har skrevet flere bøger, heriblandt *Debt: the First 5000 years* og *The Democracy Project* om Occupy-bevægelsen.

Pablo Solón: Klimakamp, antikapitalisme og patriarkatet

PABLO SOLÓNS klimapolitiske indsigt og erfaring gør ham til en vægtig stemme, der taler for en ny, decentral verdensorden. Han konkretiserer her sin kritik af klimadiplomatiet i opløbet til COP 21 i Paris, som truer med at blive et nyt alibi for ikke at ramme særinteresserne. Alt imens den længe bebudede økologiske transformation af produktion og forbrug lader vente på sig...

Af Rolf Czeskleba-Dupont

Pablo Solón var Bolivias FN-ambassadør i årene omkring COP15 og landets kompromisløse hovedforhandler. Sammen med fire andre ALBA-lande undlod Bolivia at underskrive Copenhagen Accord og afholdt i stedet for i 2010 et folkemøde i Cochabamba: Peoples' World Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth. Dettets sluterklæring "The Cochabamba Accord" er del af Bolivias lov om Moder Jords rettigheder, der også har indsat en ombudsmand.¹ I dag leder Solón den multinationale udviklingskritiske tænketank Focus on the Global South fra Bangkok, grundlagt i 1995 af Walden Bello som led i kampen mod neoliberalisme, militarisme og korporativ globalisering (se DNC 25).

Pablo Solón var en af årets hovedtalere på Transform-konferencen i København den 14. marts. Konferencen handlede om alternativer til den globale kapitalisme og udforskningen af muligheder for en ikke-vækst-agenda. Solón talte om klimapolitik og systemkritik, idet han tog højde for klimaforandringernes strukturelle årsager: "Confronting the root causes of climate change".

Talens undertitel var: "Why we need to build a global movement to confront capitalism, anthropo-

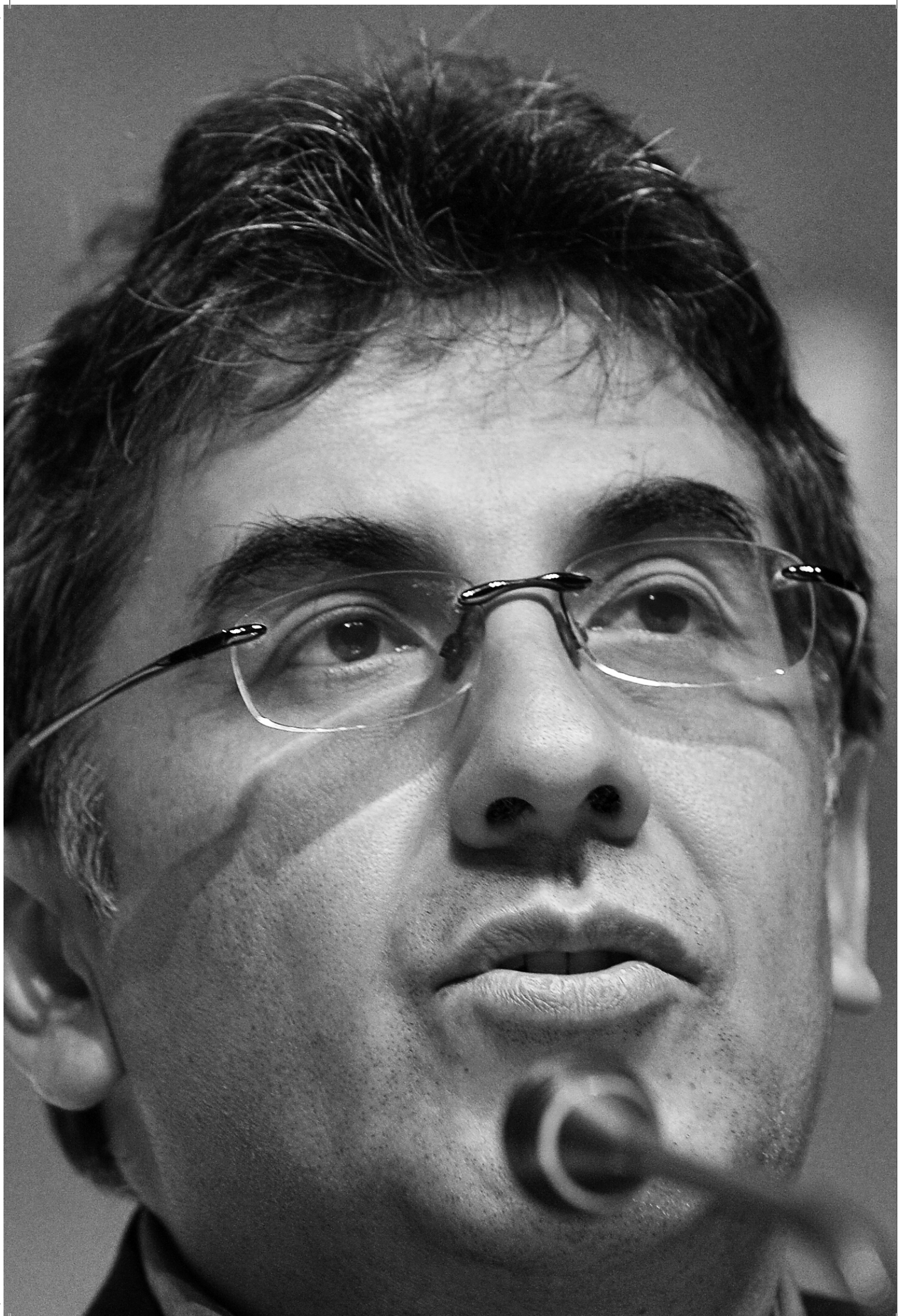
¹ <http://climateandcapitalism.com/2010/04/26/the-cochabamba-protocol-peoples-agreement-adopted-april-22-2010/>; jf. den økofeministiske kritik af Ariel Salleh 2012: Climate strategy. Making the choice between ecological modernisation or Living Well; Australian Journal of Political Economy, nr. 66, s.118-143

centrism and reclaim real democracy to guarantee the rights of humans and Mother Earth." Hermed signalerede Solón, at han ville bidrage til en global bevægelse, der forener tre formål: at kæmpe imod såvel kapitalismen som antropocentrismen og for virkeligt demokrati. Kritikken af antropocentrismen er vendt mod en nyttebetragtning af naturen som det store stenbrud for menneskenes fri afbenyttelse, hvor 'mennesket' som oftest agerer som hankøn. Som drivkraft appellerede han til et empatisk engagement for at forsvare både menneskers og vore fællede ("Moder Jords") rettigheder.

Konferencens anden hovedtaler, Richard Seymour, polemiserede mod enhver tanke om Moder Jords rettigheder ved at drage selve naturbegrebet i tvivl: "There is no such thing as nature." Men Solón var her tættere på Karl Marx, der både analytisk ('Kapitalens' kapitel 12 i bind I om storindustri og maskineri) og politisk (Kritik af Gotha-programmet) pegede på menneskets arbejde og jorden som de oprindelige kilder til rigdommen i form af brugsværdier, der begge var truet af kapitalen.

Det følgende bygger dels på Solóns tale, dels på en kort samtale, jeg havde med ham efter konferencen, begge dele uddybet med mine bemærkninger om baggrunden. Udgangspunktet for hans tale var hans kritik² af den FN-forhandlingstekst, der i februar måned blev sammenskrevet på en klimakonference

² <http://focusweb.org/content/behind-climate-negotiating-text-cop21>

” harmonien mellem udbud og efterspørgsel slår over i sin polære modsætning”

i Genève.³ Her blev samtlige 195 FN-medlemslandenes ønsker til COP21, Paris-konferencen i december 2015, samlet på over 80 sider med mange skarpe parenteser, der indikerer punkter, der mangler at blive fyldt ud, oftest vigtige målstørrelser.

Diplomatiet på afveje

Forhandlingerne frem til november vil bestå i at pille udsagn ud af teksten for at reducere den til 20 sider; men ikke i at tilføje nye, substantielle overvejelser. Først i november træder en central FN-forhandler til og opsummerer, hvad enkeltlandenes samlede indsats forslår i forhold til vedtagelsen i Copenhagen Accord 2009 om at holde den globale opvarmning siden industrialiseringen under 2 grader C. Hvor man må huske på, at vedtagelsen af Copenhagen Accord i København grundet Bolivias og andre ALBA-landes modstand ikke førte til en formel COP15-beslutning, men kun til et dokument, der er taget til efterretning – den laveste status et sådant kan have.⁴

Solóns kritik bider derfor, når han for det første peger på væsentlige mangler i teksten, herunder den manglende omtale af sammenhængen mellem 2-gradersmålet og nødvendigheden af at lade 80 % af de fossile brændslers økonomiske reserver ligge i jorden. Intet land vovede at stille krav herom – måske fordi Ecuadors forslag om at gøre noget i den retning i 2013 var blevet jordet på regeringsplan, både nationalt og internationalt.⁵ Fossile brændsler

nævnes kun i forbindelse med deres subsidiering, men ikke som samlet reserve.

Immervæk ligger denne 'naturkapitals' værdi ifølge Solón omkring 22 trillioner dollar (22.000.000.000.000 \$). Hvem ville løfte opgaven med at ekspropriere ejerne inden for det kapitalistiske system, var hans logiske spørgsmål. At det er en systemgrænse, havde Marx igen fat i i Kapitalens perspektiv på en fremtidig ekspropriation af ekspropriatorerne – hvis realisering kræver mod til systemoverskridende reformer, der tager fat i grundlæggende modsætninger under kapitalismen.⁶

At problemet netop består i kapitalens logik, underbyggede Solón for det andet med en lakonisk konstatering af, at hyppigere naturkatastrofer som f.eks. orkaner giver mulighed inden for systemet

for nye forretninger især ved genopbygning – altså flotte bidrag til BNP-vækst. Denne perverse logik indebærer, at gentagne katastrofer understøtter vækststrategier.

Derimod gik det ifølge Solón for det tredje trægt med

FN-løftet om pengeoverførsler fra de riges bord til udviklingslandene på mindst 100 milliarder dollar om året. Sølle 50 milliarder bliver det efter hans vurdering til. De skal stå mål med militærudgifter på 1,5 trillioner, der anderledes håndfast bruges til at forsvare oversøiske investeringer, der går til fossile ressource-flows og dermed til forsvaret af vores ødsle livsstil. Overførte ("mobiliserede") penge til klimatilpasning kan ifølge forhandlingsoplægget til COP21 også bestå af lån og kulstof-markeder, påpegede Solón.

⁶ David Harvey 2014, 17 contradictions and the end of capitalism, s.58/59 (forlaget Solidaritet 2015)

” Fredsdividenden... blev udskudt. Præsident Bush, den Ældre, september 1990”

³ <http://unfccc.int/resource/docs/2015/adp2/eng/01.pdf>

⁴ Per Mejlstrup 2010, Kampen om klimaet. Historien om et topmøde, der løb løbsk. København: People's Press, s.249 og 262

⁵ Alberto Acosta 2015, Buen Vivir. Vom Recht auf gutes Leben. Oekom Verlag, München, Einführung.

For det fjerde er systemet nemlig på grund af profitinteressernes hærgen kendetegnet af et problematisk mønster i produktion såvel som forbrug med stort madspild, skadelige emissioner fra storlandbrug og manglende holdbarhed af fremstillede produkter. Indien kunne implementere masser af vedvarende energi, men samfundet ville ikke blive bæredygtigt af den grund, så længe forbrugsmønstret i produktionskæderne og i slutforbruget skulle udformes efter modellen The American Way of Life.

Endda i forbindelse med udformningen af klimapolitisk gavnlige vindmølle- såvel som solenergi-projekter i 'Syd' opstår typisk konflikter med den lokale befolkning, sagde Solón. Der kan henvises til store vindmøller af Vestas, der f.eks. bliver lokaliseret i distriktet Oaxaca ved Mexicos Stillehavskyst med særligt favorable vindforhold.⁷ Planlægningen burde have inddraget de lokale befolkninger og givet dem reel indflydelse, men dette strider mod projekternes opskruede profitkrav, hvilket vi i Danmark kender fra Goldman Sachs' makkerskab i DONG Energy.

Bolivias politiske udvikling efter 2010 viste ifølge Solón nye problemer, da bevægelserne kom til statsmagten. Regeringen indgik alliancer med landets finanssektor, med agribusiness (om dyrkning af genmodificerede planter) og med militæret. Nationaliseringen af gasressourcerne gav indtægter til sociale programmer, men skabte afhængighed af gaseksporten ligesom udsalg af andre naturressourcer gør det tilsvarende, kaldet 'extrativismo'. Hvilket ifølge socialøkologiske forskere fører til makroøkonomisk velstand på bekostning af lokal skade.⁸

Økologisk transformation

Derimod talte Solón for en økologisk transformation af produktionsmidlerne. Politisk kan dette ikke opnås gennem en erobring af magten i det givne statsapparat, men kræver mere grundlæggende, at statsmagten måtte afskaffes. Det kan lyde hårdt og dogmatisk. Men hvilken politik kan ellers forhindre, at verden sætter sig henover velgennemtænkte planforslag til at økologisere produktionen?

Der kan henvises til økologen Barry Commoners forslag fra 1990 om at bruge sparede militærud-

gifter i 15-20 for årligt at tilvejebringe 500 milliarder dollar for at omlægge produktionen i de vigtigste sektorer.⁹ For at minimere skaderne fra global opvarmning måtte det ske snarest, insisterede Commoner – ligesom Nicholas Stern gjorde det 16 år senere under højkonjunkturerne for klimakapitalismen.¹⁰ Men den

US-amerikanske mobilisering (under FN-flag) mod Saddam Husseins olieparadis i 1990/91 smadrede Commoners planforslag. Fredsdividenden, som var på tale efter murens fald, blev udskudt, som præsident Bush, den Ældre, sagde i september 1990.¹¹ Han ville ikke lade Saddam disponere over landets store oliereserver med trussel om at handle olien i euro. Hvis Europa gjorde det samme (og Kina gjorde det i rinminbi), ville dollarens dækning gennem det sorte guld forsvinde, som økonomen Mohssen Massarrat har påstået: "Efter sammenbruddet af Bretton-Woods-systemet i 1973 blev Dollarens gulddækning næsten ubemærket erstattet gennem Dollarens olie-dækning."¹²

Her bider Solóns kritik af det verdenssystemiske kaos: I stedet for at komme med substantielle bud på, hvordan klimaproblemerne kan og skal løses i en samlet plan, strides COP-parterne mest om, hvem der skal gøre hvad. Modstillingen mellem udviklede lande og udviklingslande fylder så meget i forhandlingspapiret op til COP 21 i Paris, at han kalder det for et røgslør, der skal dække over reel mangel på handling.

Konceptet grøn økonomi, som begrunder satsningen på decentrale, markedsorienterede løsninger, halter ifølge Solón på virkningskraft over for klimatruslen, så længe de globale varekæder ikke omstruktureres i dybden – helt ned til det ekstraktive arbejde, kunne man tilføje. Og de nødvendige hensyn til miljø og arbejdsevne bliver heller ikke taget. Solón kalder klimaaftalen mellem Kina og USA fra 2014 for symptomatisk: Den overvælter miljøomkostningerne ved geo-engineering-teknikken 'kulstof-fangst-og lagring (CCS)' på det kinesiske

” velgennemtænkte planforslag til at økologisere produktionen “

⁷ <https://dorsetchiapassolidarity.wordpress.com/?s=wind+power>

⁸ Rolf C.-Dupont 2013: Kampen om ressourcerne; i: DNC #23, s.32

⁹ Barry Commoner 1990: Making peace with the planet. New York: Pantheon Books, kap. 9 (What can be done?)

¹⁰ Stern review on the economics of climate change, HM Treasury, London 2006.

¹¹ Fortune, special issue 15.9.1990 (Oil - what next?).

¹² Massarrat, Mohssen, 2014 "Chaos und Hegemonie. Wie der Dollar-Imperialismus die Welt regiert", Blätter für deutsche und internationale Politik, nr. 5, s. 93-100, her: 96.

”

at give naturen rettigheder og
at kæmpe for dem er en måde at
kræve denne tilstand ændret“

samfund, idet forsøgene skal foregå dér. De er for længst indstillet i USA, ligesom de 'grønne' grene på centerlandenes generalieblad generelt trives på outsourcing plus affaldsaflæsning rundt omkring på kloden. Det at give naturen rettigheder og at kæmpe for dem er en måde at kræve denne tilstand ændret på.

Vores sårbare jord

Verdens reelle afmagt mod disse tildragelser gør imidlertid, at der nemt følger religiøse eller filosofiske diskurser med, som hos Solón om naturens forkastelige objektgørelse. Men man behøver ikke at være dybde-økolog for at være optaget af en debat om, hvorvidt naturen principielt tillægges egenværdi – eller om vi kun forvalter den kortsigtet. Som Friedrich Engels skrev i 1876: "Under den nuværende produktionsmåde kommer fornemmelig kun det første, håndgribelige resultat i betragtning, når det gælder naturen og også samfundet; og så undrer man sig endda over, at de fjernere eftervirkninger efter de herpå indstillede handlinger er af ganske anden, i regelen ganske modsat karakter; at harmonien mellem tilbud (udbud, rcd.) og efterspørgsel slår over i sin polære modsætning." Nemlig et systemisk kaos.¹³

Det bidrager til en løsning af denne konflikt, som Solón klart så, hvis man skelner mellem ressourcer, der er natur for os (et flow, fra latinsk: resudre, en kildes vælden frem) og naturpotentialer, som eksisterer uden om os og vores aktuelle udnyttelse af dem. Deres beskadigelse skal gøres godt igen. Ellers kommer vi til at leve efter den lidet flatterende devise 'Efter os syndfloden'. Det at give naturen rettigheder kan lyde som en forkortet udgave af 'environmental justice'. Men disse rettigheder må nødvendigvis artikuleres gennem mennesker. En klageret som Bolivias ombudsmand er vel det mindste man kan gøre for at give undertrykte folkeslag med udstrakt base i naturområder en stemme til at forsvare deres habitat og levevis. Eller skal vi bare lyve om beskadigelsen af deres naturpotentialer, herunder af den grundlæggende biodiversitet i regnskovene? Sådan som vi gør, når f.eks. tilegnelsen af bioenergi fra andres skovområder via import erklæres som værende i tråd med bæredygtig skovdrift frem for rovdrift.

Vi bør afværge nyreligiøse omfortolkninger af verdens situation, der bruges til at forsvare en delt verdens status quo. De sydamerikanske oprindelige folks forsøg på at beskytte naturen mod dens overudnyttelse er imidlertid en tiltrængt opfordring til at realisere en anden verden. De peger direkte på økosocialistiske løsninger, herunder en økofeminisme, der fremmer indsigten i sårbarheden af naturpotentialerne.

Bare ærgerligt, at Moder Jord i opløbet til Cochabamba-mødet april 2010 med udbruddet af den islandske vulkan Eyjafjallajökull ugen inden afskar en del af det europæiske jetset i at kunne deltage på stedet. Flymotorerne skulle beskyttes mod vulkanasken. Var der nogen, der sagde at naturen ville hævne sig?

Rolf Czeskleba-Dupont, Ph.D. i energi og samfund (Aalborg Uni 1985), er uddannet som geograf og sociolog (Berlins Freie Universität, KU 1976). Har undervist og forsket i samfundsvidenskab på RUC.

¹³ jf. DNC #23 med temaet Verdenssystemets ustabilitet.

Den digitale revolution skal tages seriøst – mener én politiker i hele Danmark

INTERVIEW. Det Ny Clarté har interviewet Rolf Bjerre, som stiller op for partiet Alternativet til Folketingsvalget i 2015. Rolf er ordfører for partiets linje indenfor IT- og digitale rettigheder og tidligere talsmand for Piratpartiet i Danmark. I en tid med digitalisering af hver en afkrog af vores samfund, og hvor denne udvikling kun accelererer eksponentielt, er det helt naturligt, at vi, der er kommet længst med vores samfundsudvikling, begynder at orientere os mod de nye muligheder, der opstår i kølvandet på denne kvalitative udvikling af vores produktivkræfter. Vi skal begynde at "visionere" som samfund mod, hvad vi kan bruge udviklingen til, så den kommer befolkningerne til gode.

Af **Christian Borum**

Inledende tanker

NÅR DANSK politik og parlamentarisme udvikler sig henimod noget, der ligner en forvaltning, som opererer i en tidligere virkelighed, altså ikke tager bestik af den samfundsforandrende kraft, som IT-udviklingen fører med sig, så må vi selv, på den observerende venstrefløj, forsøge at nå frem til en forståelse af, hvad udviklingen indebærer - og hvad den potentielt kan indebære, hvis vi ønsker det.

Indtil videre er fokus i medierne og samfundsdebatten ofte på effekten af digitaliseringen på arbejde, altså arbejdsløshed – hvor skal vi arbejde i fremtiden, hvor lang tid og hvor mange ad gangen? Vi hører også ofte om overvågning og Big Data. Debatten er ofte til den lidt dystopiske side, hvilket er naturligt og absolut relevant. Kritikken er kommet, for at vi kan udvikle os væk fra de uønskede dimensioner. Måske er det muligt.

Som med al anden teknologisk udvikling kan digitaliseringen bruges til noget nyttigt og som et instrument, der tjener "a greater good". Den digitale udvikling effektiviserer, den skaber en horisontal vidensflade og organisation, hvilket i sidste ende omvælter den centralisering og top-down struktur, vi har været vant til, og som er gået (går) igen på alle niveauer. Digitaliseringen synes at infiltrere og facilitere vores aktiviteter nedefra og overalt.

Men nu hvor vi står i krydspunktet mellem eksponentielt voksende teknologi på den ene side og samfundets behov på den anden - what then? Selvom Det Ny Clarté ikke forholder sig til partipolitik, har vi alligevel spurgt Rolf Bjerre fra Alternativet, som efter alt at dømme er den eneste, der tager udviklingen seriøst nok til at tage stilling til den i en

politisk sammenhæng og gøre den til en central del af sit arbejde og sin politik.

Hvad er problemet, og hvad er det, du vil, Rolf? Hvorfor politik?

I min optik mangler vi politikere, der har visioner for, hvordan IT og cyberspace skal være eller ikke være en del af vores fremtid. Det skal være politikere, der har mod til at fremsætte sådanne visioner og faktisk har en stærk interesse i området. Bare noget så simpelt som at forstå, hvordan teknik virker, er der mangel på i dansk politik. Jeg er absolut hverken den mest informerede eller teknisk dygtige. Langt fra. Det, jeg kan tilbyde, er at være værdibærer og den, der danner en platform for udvikling af IT i Danmark.

Vi er på vej mod et nyt paradigme, hvor det er en præmis, at IT skal tages seriøst.

Kan du give et eksempel på dette?

Jeg er især blevet interesseret i politik, fordi jeg kan se, at vi har enorme udfordringer med vores kritiske IT-infrastruktur. CSC er et eksempel på vores kritiske IT-infrastruktur: det er dem, der skal beskytte nogle af vores personfølsomme oplysninger, men de formåede at lække 900.000 CPR-numre. Alligevel fik de forlænget deres kontrakt.

Vi har også allerede set eksempler på, at kraftværker, som nu også er en del af vores kritiske IT-infrastruktur, har været udsat for 'indbrud'. Et sådan indbrud kan være med til at lukke et kraftværk ned i en længere periode og dermed forårsage en form for "teknisk katastrofe" - i mangel på et bedre udtryk.

” ... flydende demokrati er en spændende form, der tager det bedste fra repræsentativt og direkte demokrati”

Hvordan ser du befolkningen i IT'ens tidsalder? Hvor er den henne, og er den med?

Kvalitetsundervisning er helt essentielt, for at vi kan have et samfund med sammenhængskraft og bæredygtigt demokrati. Jeg ser det som nødvendigt at tænke demokrati og IT sammen med hele vores uddannelsessystem, hvis vi skal vedblive med at være - eller blive - frie og frittænkende borgere med adgang til viden og informationer. Sagen er, at demokratisk frihed kræver uddannelse, og at du ikke er fri, hvis du ikke kender dine muligheder, ved hvad der påvirker dig, og hvordan du opnår personlige mål.

Hvordan skal man så, mere konkret, tackle denne ”sorte boks” i den politiske forståelse af nuværende problemer og fremtidige løsninger?

Torsdag den 4. juni 2015 blev IT-etisk råd oprettet som almennyttig forening. En væsentlig del af vores liv opleves og leves gennem det digitale rum, og vi har derfor brug for opkvalificering af etisk IT-brug. Det er derfor, jeg har iværksat opstarten af Rådet, hvor eksperter inden for IT og etik inviteres indenfor, så vi kan få debat og rådgivning på området. Rådet handler om at sætte fokus på emner såsom overvågning, hævnporno på nettet og privatliv på internettet.

Den grundlæggende præmis i IT-etisk Råd handler om gennemsigtighed i vores koder og dermed fælleskoder – Open Source. Det er helt essentielt, at vi har fuld åbenhed til de idéer og strukturer, der ligger bag de netværk, som vi befinder os på. Hvis jeg skulle fortælle, hvad Open Source er uden at bruge fagsprog, ville jeg forklare det med det danske begreb Fælleskode: en idé, som vi kan dele og udvikle videre på sammen – bare i kodeformat.

Koderne og dermed programmørerne er dem, der hjælper til at forbinde os globalt, da IT-verdenen, altså cyberspace, er grænseløs. Jeg ser også Open Source som Global Solidaritet.

Open Source og IT er en måde, hvorpå vi kan få gavn af hinanden ved i fællesskab frit at udveksle ideer og tanker, på den måde kan vi bygge en bedre og tættere kontakt til hinanden i Cyberspace.

Programmering, kryptologi og informationsvidenskab bør være væsentlige områder, som de kommende generationer gennemgår i deres undervisning. Her ser jeg bibliotekerne og deres ansatte som det centrale knudepunkt for 4. sektors udvikling, altså et samarbejde mellem civilsamfundet, erhvervslivet og det offentlige om vores fælles fremtid.

Et væsentligt element i debatten om demokrati, som jeg synes mange glemmer, er, at antallet af mennesker i et demokrati har betydning for, hvordan vi bør lave demokratiske processer. Der bør være forskel på, hvordan den demokratiske proces er sat sammen, afhængigt af om man er 10.000, 1.000.000 eller 1.000.000.000 mennesker til at træffe fælles beslutninger.

Selv synes jeg, at flydende demokrati er en spændende form, der tager det bedste fra repræsentativt og direkte demokrati. Jeg har været engageret i projektet om Demokr.it, som er en forsimpning af flydende demokrati, og dermed fået en forståelse for dets muligheder og for, hvordan det kan inddrage flere mennesker i den demokratiske proces. Det har fået mig til at undre mig over, at demokratier rundt omkring i verden ikke er mere forskellige, end de er. Det forekommer at være oplagt, når ”skaleringen” af deltagere i demokratiet giver udfordringer ift. at inddrage folks ønsker.

Christian Borum er tidligere redaktør på Det Ny Clarté, har læst samfundsvidenskab på RUC og er aktiv på venstrefløjen i Danmark og Holland.

TEMA :

ØKONOMISK DEMOKRATI - Kan økonomien demokratiseres i det 21. århundrede? Spørgsmålet besvares på forskellig vis af fire skribenter.

Lars Ekdahl skriver om den svenske arbejderbevægelses livtag med økonomisk demokrati. I halvfjerdserne var svensk LO kommet så langt, hjulpet på gød af den progressive økonom Rudolf Meidner, at det vedtog et forslag om stigende deltagelse, om ikke ligefrem overtagelse af ejerskabet af virksomheder via lønmodtagerfonde. Inden da var der gået en diskussion om ejerskab vs. medarbejderskab. Hvad kunne arbejderne kræve? Efter kongresbeslutningen fik arbejderbevægelsens top kolde fødder. En svag reformisme sejrede dog, og en form for lønmodtagerfonde blev sat i søen. De blev saboteret af den borgerlige regering i begyndelsen af halvfemserne. Konklusionen er, at kun en bred mobilisering af arbejdere og sociale bevægelser kan forsøge at angribe den kapitalistiske magt- og kapitalkoncentration.

Næste artikel, af Gorm Winther, går planken ud. Ægte demokrati og kapitalisme lader sig ikke forene. Først gennemgår Winther Marx' teori om profitatens fald og kapitalismens krisetendenser. Kapitalismen er for det første dødsdømt. For det andet tager man gruelig fejl, hvis man tror, man kan indføre sandt demokrati, dvs. magt over egne økonomiske omstændigheder, via de nuværende politiske organer. Selv Syriza er dømt til at mislykkes. Ministersocialisme som set i Danmark gik sin naturlige undergang i møde. De associerede producenter leder sig selv og danner basis for samfundets ledelse.

Per Henriksen ser håb i nye fællesskaber skabt uden om den kapitalistiske logik omend naturligvis stadig omklamret af de eksisterende strukturer. Venstrefløjens strategi må bestå i konkrete kampe mod privatiseringer, lukkede standarder, billig arbejdskraft, patentering og andre af nutidens globale kapitalismes magtmidler. Han nævner kystfiskerlauget Thorupstrand, der har købt sine egne fiskekvoter for at bruge dem bæredygtigt og

uden småligt hensyn til, hvem der bruger hvad, for fangstmetoderne skal være skånsomme. Energikoperative er et andet eksempel.

Den sidste artikel stiller et andet spørgsmål: nemlig hvor vi er i dag. Spørgsmålet er ikke bare, at vi producerer, men hvad vi producerer og hvordan, og hvordan vi distribuerer og konsumerer. Lønmodtagerfonde i Sverige leder tanken hen på enorme sværindustrielle fabrikker med et mylder af arbejdere. Teknologiske landvindinger i den digitale tidsalder har transformeret produktionen og mulighederne. Den internetformidlede kontakt mellem producent og konsument kan i princippet gøre medlemled overflødige. Samtidig ser vi en ny fortolkning af nærhedsprincippet: Konsumér det, der gror, hvor du bor. Men mennesket lever ikke af fødevarer alene og har globale kontaktflader. De løfterige muligheder giver desværre også mulighed for nye stormonopoler, der sætter sig på formidlingsleddet og tvinger produktivkræfternes udvikling tilbage i rammen for kapitalens organiserings- og finansieringsmåder.

Det er det, Karen Helveg Petersen tager op i sin analyse af deleøkonomiens indre- og ekstrakapitalistiske potentiale. De fleste forsvarere og kritikere af deleøkonomien analyserer kun et par aspekter af den, omkring begreber som 'internetbaseret resourceoptimering', men ser ikke på hele spektret. En fremtidsforsker som Jeremy Rifkin prøver at gå hele vejen rundt. Kapitalismen vil ophæve sig selv, for man kan med moderne teknologi og 3D-printere producere, hvad man har brug for, om ikke andet behøver man ikke nødvendigvis energi udefra, materialer kan genbruges, og maskiner kan reproducere sig selv med den rette programmering. Med lidt samarbejdsvilje kan selv mindre grupper være selvforsynende og næsten kvitte arbejdet, som vi kender det. Free at last.

Vi får se, om kapitalkoncentrationerne slipper deres tag så let. Måske skal vi vente til det 22. århundrede.

af Karen Helveg Petersen

**KAN ØKONOMIEN DEMOKRATISERES I
DET 21. ÅRHUNDREDE ?**

ØKONOMISK DEMOKRATI - reformismens sidste kamp?

Den svenske arbejderbevægelse var i strid med sig selv om, hvad begrundelsen for økonomisk demokrati var. Var det pga. det industrielle arbejdes karakter, at arbejderne skulle have medindflydelse, eller var de berettiget til at overtage stadig mere af kapitalen? Den sidste tankegang om sandt økonomisk demokrati, lanceret af LO-økonomen Rudolf Meidner, fik flertal på en LO-kongres i midten af halvfjerdserne fremskyndet af, at den solidariske lønpolitik havde ført til overnormale profitter i de mest rentable virksomheder. Det økonomiske demokrati blev imidlertid straks udvandet af fagbevægelsens ledere og socialdemokratiet. Ikke desto mindre skabtes lønmodtagerfonde, som den borgerlige regering afskaffede i halvfemserne.

Af Lars Ekdahl

SPØRGSMÅLET OM økonomisk demokrati blev drøftet flere steder i Europa fra 1950'erne og frem, blandt andet i Vesttyskland, Holland og Danmark, mens det først var i 1970'erne, at det blev rejst i Sverige. Alligevel var resultatet overalt stort set det samme: Arbejderbevægelsens initiativer i retning af angreb på kapitalismens livsnerve, den private ejendomsret til produktionsmidlerne, og forsøg på at omdanne de grundlæggende magtforhold i samfundet og arbejdslivet førte til gentagne fiaskoer. Dybest set er den afgørende forklaring på disse nederlag også den samme: Ingen steder kunne arbejderbevægelsen, dens politiske og faglige forgreninger, forene sig bag en fælles strategi i kampen for økonomisk demokrati. Med andre ord kan det hævdes, at disse nederlag i høj grad var arbejderbevægelsens eget arbejde, selv om økonomisk demokrati også mødtes med en stærkt udtalt modstand fra den politiske borgerlighed og industriens talsmænd.

Således forblev spørgsmålet om økonomisk demokrati som en mulig reformistisk strategi til at udfordre de grundlæggende magtforhold i det kapitalistiske samfund aldrig rigtig besvaret – ingen steder har arbejderbevægelsen seriøst forsøgt at realisere økonomisk demokrati.

Men kunne spørgsmålet aktualiseres igen i fremtiden og så snarere føre til succes? Eller er det snarere således, at disse nederlag viser, at arbejderbevægelsen i dag har opgivet sine samfundsomvæltende ambitioner? De svenske erfaringer med økonomisk demokrati kan i det mindste siges at rejse spørgsmålet om arbejderbevægelsen som reformistisk kraft, eller om ikke andet som naturlig initiativtager til, at spørgsmålet om økonomisk demokrati aktualiseres. Et andet spørgsmål bliver da, hvad eller hvilke kræfter i samfundet der vil være i stand

til at bringe økonomisk demokrati videre frem på dagsordenen.

Et historisk perspektiv på økonomisk demokrati

Den svenske arbejderbevægelse kom tidligt til at prioritere kampen for parlamentarisk demokrati, ikke mindst under indflydelse af udviklingen i det tyske socialdemokrati. Samtidig havde arbejderbevægelsen en helt anden opfattelse af demokrati end det politiske borgerskab. Ifølge arbejderklassens demokratisyn udgjorde det parlamentariske, politiske demokrati, som også det liberale politiske borgerskab til slut bakkede op om, kun første etape af en mere vidtgående demokratisering af samfundet. Snart blev dette formuleret til et langsigtet demokratisk projekt, hvor det politiske demokrati ville blive efterfulgt af socialt og økonomisk demokrati. Da tanken om en bredere socialismestrategi til slut blev opgivet i mellemkrigsårene, kom den end mere til at blive erstattet af denne tretrins tilgang til samfundets demokratisering. Snart blev også det sociale demokrati synonymt med udbygningen af velfærdsstaten, der ville sikre borgerne social og materiel sikkerhed gennem forskellige socialforsikringer og en offentlig sektor, der ville komme til sin ret, dvs. være demokratisk styret og uden privat profit.

Omkring det økonomiske demokrati kom der dog længe til at herske usikkerhed, ikke mindst om det skulle indebære angreb på privat ejendomsret eller ej. Udviklingen gik i retning af, at grænsen mellem det industrielle og økonomiske demokrati blev mere og mere udvisket: Det industrielle demokrati indebærer jo indflydelse for de ansatte, netop i kraft af at de er ansatte, over deres arbejde baseret på loven om arbejdets rettighedsskabelse, mens økonomisk

demokrati betyder indflydelse, endog magt, baseret på ejendomsretten, ved at arbejderne bliver medejere i virksomhederne. Det var en uklarhed, som tilmed i 1970'erne kom til at spille en afgørende rolle for modsætningerne inden for den svenske arbejderbevægelse omkring det faglige forslag om kollektiv kapitaldannelse gennem lønarbejderfonde.

Vejen til lønmodtagerfonde

Der er en simpel forklaring på, hvorfor økonomisk demokrati opstod i Sverige i begyndelsen af 1970'erne. I det i det mindste officielt neutrale Sverige, som ikke blev trukket ind i Anden Verdenskrig, betød efterkrigstidens første årtier en periode med hastig økonomisk udvikling, som også gav plads til såvel udvidelse af velfærdsstaten som stigende realløn og en stadig højere levestandard. Den ekspansive efterkrigstidskapitalisme bød også på muligheder for at forsvare arbejderbevægelsens grundlæggende mål om fuld beskæftigelse og et mere lige samfund. Der blev talt om den svenske models guldalder og udbredt forestillinger om, at en keynesiansk inspireret økonomisk politik udgjorde en garant for, at epoken med kapitalistiske kriser var forbi.

I løbet af 1960'erne begyndte dog spørgsmålet om prisen på denne økonomiske vækst at blive stillet, og om hvem der primært skulle betale den. Ikke mindst blev det mere og mere tydeligt, at arbejderbevægelsen, det regerende socialdemokrati og fagbevægelsen, førte en politik, som på forskellig vis bidrog til en mere omfattende koncentration af magt i samfundet og arbejdslivet. Flere undersøgelser, herunder en statslig, viste med al ønskelig tydelighed, at koncentrationen af ejendom og magt var nået længere i Sverige end i andre sammenlignelige lande. Der opstod endda en diskussion langt ind i den borgerlige lejr, om ikke denne koncentration kunne udgøre en trussel mod demokratiet. Samtidig bidrog også den solidariske lønpolitik til denne udvikling. Bestræbelsen efter at arbejdets karakter og ikke foretagendets overlevelsesevne skulle danne grundlag for lønfastsættelsen betød, at råderummet for lønstigninger i de mere rentable virksomheder forblev uudnyttet, men snarere bidrog til en "usolidarisk overskudspolitik", hvor de overnormale profitter i nogle virksomheder endte i kapitalejernes hænder. Fagforeningssolidariteten, der førte til en mindskelse af ulighederne mellem lønmodtagerne, havde som skyggeside skabelse af „ekstraordinære overskud“, først og fremmest i de større virksomheder. Det kunne hævdes, at arbejderbevægelsen var faldet i et reformistisk dilemma: Den kortsigtede succesrige politik førte på langt sigt til en styrkelse af forhindringerne for den fortsatte forandring af samfundet pga. af en øget koncentration af ejendom og magt. I mange dele af fagbevægelsen voksede utilfredsheden med den

solidariske lønpolitik, som betød, at løntilbageholdenheden nærmest endte i hænderne på aktionærerne. Resultatet var, at slutningen af 1960'erne markerede begyndelsen på en periode med strejker, ofte ikke sanktioneret af fagbevægelsen. De udtrykte ikke kun denne utilfredshed, men vendte sig endog mod de stadig mere skævvredne magtrelationer på arbejdspladsen.

På denne baggrund kan det hævdes, at økonomisk demokrati kom på dagsordenen i Sverige på baggrund af en legitimitetskrisen for den svenske socialdemokratiske model og fagforeningernes lønpolitik. Mere konkret ledte dette frem til tre grundlæggende formål for lønmodtagerfonde, som fagbevægelsen udviklede i begyndelsen af 1970'erne. Et første var at beskytte den solidariske lønpolitik ved at fjerne dens bagside i form af en "usolidarisk overskudspolitik", en anden var at imødegå koncentrationen af magt og rigdom i samfundet og en tredje at styrke medarbejdernes magt i virksomhederne.

” De svenske erfaringer med økonomisk demokrati kan i det mindste siges at rejse spørgsmålet om arbejderbevægelsen som reformistisk kraft“

Kollektiv kapitaldannelse gennem lønmodtagerfonde

Til Landsorganisationen LO's kongres i 1971 indkom en række forslag, der på forskellige måder søgte at rejse spørgsmålet om økonomisk demokrati. Her blev problemerne med den faglige lønpolitik og koncentrationen af ejendom og magt i samfundet fremhævet, men også den afmagt, der greb omkring sig på arbejdspladserne, og der blev rejst krav om en vis form for økonomisk demokrati. Selv om beskrivelsen af problemet ikke blev bestridt, argumenterede de førende repræsentanter for LO for den fortsatte udvikling af det industrielle demokrati: Det var gennem arbejdets rettighedsskabelse, i og med at de var ansatte i en virksomhed, at medlemmerne kunne få indflydelse på deres eget arbejde og virksomheden, ikke ved at angribe selve ejendomsretten. Kongressen, med Metalarbejderforbundet i spidsen, fik dog gennemført, at en redegørelse skulle iværksættes for at undersøge mulighederne for gennem kollektiv kapitaldannelse i fagbevægelsens regi at tackle de problemer, der var blevet fremhævet i beslutningsforslagene. I det lå en tro på, at det industrielle demokrati i betydningen medbestemmelse ikke tilbød en løsning på de problemer, som kun kunne løses ved at sætte spørgsmålstegn ved og udfordre privatejendommen.

Først i 1973 oprettedes en lille studiegruppe under LO-økonomen Rudolf Meidners ledelse. Meidner var overbevist om, at en effektiv løsning på problemerne skulle angribe „kapitalismen i selve livsnerven“, den private ejendomsret til produktionsmidlerne. Han argumenterede også for, at økonomisk demokrati for arbejderbevægelsens pionerer netop betød magt for medarbejderne baseret på ejendomsretten. Her hentede han også inspiration fra den tidligere socialdemokratiske finansminister Ernst Wigforss, der stadig kraftigere havde argumenteret for, at det gjaldt om at bryde forholdet mellem ejerskab og magt. Men frem for alt havde Meidner længe på nært hold fulgt den europæiske debat om økonomisk demokrati og ikke mindst hentet inspiration fra den tyske debat. Selv om der var særlige hensyn bag hans eget forslag, såsom at værne om den solidariske lønpolitik, mente han ikke, at man kunne forstå det svenske forslag, medmindre det blev sat ind i et internationalt perspektiv.

Så hvad betød det svenske forslag om kollektiv kapitaldannelse gennem lønarbejderfonde? Den grundlæggende idé var, at fagbevægelsen og dens medlemmer gradvist ville blive stadig mere vægtige medejere i virksomhederne og dermed være i stand til at erobre endnu større magt over dem. Hvert år skulle en del af de overnormale profitter, som den solidariske lønpolitik gav anledning til, tilfalde faglige fonde og ikke længere aktionærerne. Kapitalen skulle dog forblive i virksomheden for at videreudvikle den, men aktier svarende til værdien af disse gevinster skulle nyudstedes og tilfalde lønmodtagerfondene; på denne måde ville fondene med tiden komme til at kontrollere en voksende andel af selskaberne. Som partnere skulle fondene også kunne styrke deres magt over virksomhederne, hvor noget af denne magt skulle udøves af medarbejderne i de respektive virksomheder og en anden del af fagforeningsrepræsentanter i fondene. Samtidig lod han spørgsmålet om, hvor langt dette delejerskab ville række, stå åbent, altså om det skulle være et flertals- eller mindretalsejerskab. Dette var, mente Meidner, en sag for fagbevægelsen at tage stilling til.

I det historiske perspektiv var det naturligvis et radikalt forslag. Det var første gang, at den svenske arbejderbevægelse fremførte et konkret forslag om at angribe den private ejendomsret til produktionsmidlerne. Samtidig var det noget helt andet end en traditionel nationalisering, som ville øge statens ejerskab. Forslaget sigtede snarere på at bryde den private magtkoncentration uden at bidrage til en statslig magtkoncentration. Det var fagbevægelsen og dens medlemmers magtposition, der skulle styrkes og blive en modvægt til såvel den private som den statslige magtkoncentration. Desuden var det jo, som Meidner også understregede, de faglige

medlemmers ikke-indløste lønmidler, der dannede grundlag for fondene: Fordi det var deres penge, havde de også ret til at udøve magt over dem.

Forslaget skulle præsenteres på LO-kongressen i 1976. Men med det radikale indhold var der stærke argumenter for først at gøre det til genstand for en bredere faglig debat. I 1975 præsenteredes forslaget derfor i et mindre skrift, *Lønmodtagerfonde*, som blev drøftet i et stort antal faglige studiekredse, der kommenterede og tog stilling til det. En overvældende positiv respons fra kredsene gjorde siden, at forslaget, noget modificeret, kunne præsenteres og godkendes af LO-kongressen i 1976. Faktisk endte diskussionen med, at kongresdeltagerne spontant rejste sig op og sang Internationale.

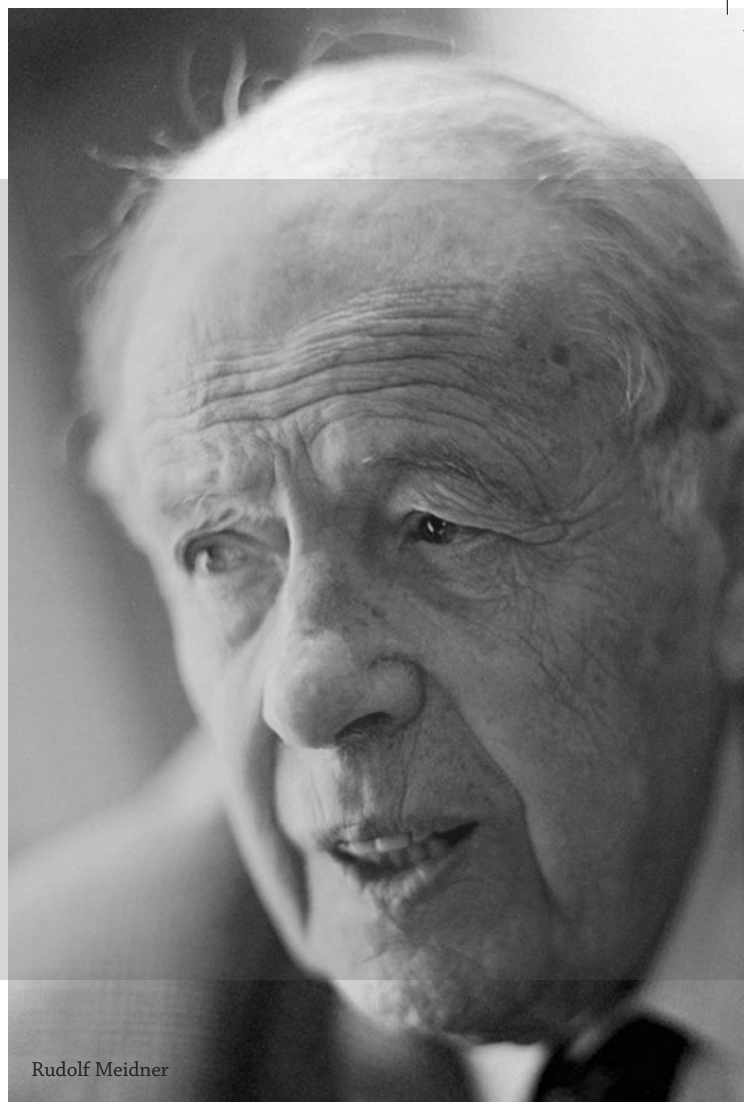
Arbejderbevægelsen og lønmodtagerfondene

Det blev snart klart, at højtstående repræsentanter for partiet (socialdemokratiet, red.) ikke kunne tilslutte sig et forslag, som søgte at angribe den private ejendomsret. Sammen med LO blev der udarbejdet flere undersøgelser, som gradvist udvandede det oprindelige forslag og drænedes det for dets økonomisk-demokratiske islæt. Under denne proces forvandlede lønmodtagerfondene, som Meidner havde beskrevet som en reformistisk og socialistisk reform, til et indrekapitalistisk instrument til at håndtere de sene 1970'eres økonomiske krise. Hovedformålet var nu at øge kapitaldannelsen inden for industrien i en markedskonform reform, der hverken styrkede den demokratiske kontrol over samfundets investeringer eller øgede medarbejdernes magt i virksomhederne. Den socialdemokratiske arbejderbevægelse fastholdt sin efterkrigstidsstrategi med ikke at udfordre kapitalen og dens magtpositioner. I den daværende krisesituation var der også en stærk overbevisning om, at det ikke gik an at tage en kamp med den private kapital, som var forudsætningen for at overvinde den økonomiske krise. For partiets ledende repræsentanter måtte økonomisk demokrati ikke være ensbetydende med et angreb på den private ejendomsret til produktionsmidlerne.

Da en konservativ regering kom til magten i 1991, afskaffede den som en af sine første handlinger de lønmodtagerfonde, som socialdemokratiet trods alt havde indført i 1983, selvom de dog ifølge Meidner kun havde navnet til fælles med det oprindelige faglige forslag. Inden for fagbevægelsen blev der i 1980'erne gjort forsøg på at bringe spørgsmålet om økonomisk demokrati på dagsordenen uden dog at vinde gehør inden for partiet, som i en synlig politisk nyorientering også fjernede industrielt demokrati fra sin dagsorden og endelig også i stigende grad accepterede, til tider direkte fremmede, en øget privatisering og konkurrenceudsættelse af den offentlige sektor. Partiets handlinger i spørgs-

”

Ifølge arbejderklassens demokratisyn udgjorde det parlamentariske, politiske demokrati ... kun første etape af en mere vidtgående demokratisering af samfundet“

Rudolf Meidner

målet om lønmodtagerfondene kan derfor ses som et første skridt hen imod opgivelsen af hele det demokratiske projekt, der blev formuleret i løbet af mellemkrigstiden. Tiden syntes at være ude for arbejderbevægelsen som samfundsomvæltende kraft.

Alligevel er de problemer, som lønmodtagerfonde ville tilbyde en løsning på, stadig mere synlige, for ikke at sige påtrængende, i dag og viser dermed behovet for en form for økonomisk demokrati. Når arbejderbevægelsen i høj grad har abdiceret som modkraft, løber kapitalismen i stigende grad amok, hvilket ikke mindst klimaforandringerne vidner om. Hvis en anden verden ikke kun er mulig, men også nødvendig, er spørgsmålet overhængende om, hvem eller hvilke kræfter i samfundet der skulle kunne bære en sådan nødvendig forandring. Til diskussionen hører naturligvis også spørgsmålet, hvor den engang reformistiske arbejderbevægelse vil ende i fremtidige konflikter om denne samfundsomvæltning. I det perspektiv synes de tilbagevendende nederlag i spørgsmålet om økonomisk demokrati nærmest at føre til pessimistiske konklusioner. Måske initiativet skal komme fra en

bred mobilisering nedefra, primært ude på arbejdspladserne, som kan alliere sig med og støttes af de nye sociale bevægelser, der søger at finde veje til at aktualisere det økonomiske demokrati i betydningen af et angreb på den stadig mere omfattende formue- og magtkoncentration i det kapitalistiske samfund.

Artiklen er baseret på Ekdahl, L.: *Mod en tredje vej: En biografi om Rudolf Meidner. Faglig ekspert og demokratisk socialist*. Lund: Arkiv 2005

Om forfatteren: Lars Ekdahl, professor i historie på Södertörns högskola (universitet), har hovedsagelig helliget sin forskning til den svenske arbejderbevægelse med specielt fokus på fagbevægelsen og dens rolle i samfundsudviklingen. Blandt hans større arbejder hører et biografisk studie om LO-økonomen og arkitekten bag forslaget om lønmodtagerfonde, Rudolf Meidner, under samleoverskriften *Mod en tredje vej*, hvor førstedelen har undertitlen *Tysk flygtning og svensk model*, og anden del hedder *Faglig ekspert og demokratisk socialist* (Arkiv förlag 2001 og 2005). Arbejdet med en tredje del er i gang.

Det pluralistiske selvforvaltningssamfund

Den nuværende krise er ikke kun en finanskriser, men en klassisk akkumulationskrise, argumenterer forfatteren. Krisen blev til en finanskriser, fordi kapitalen var søgt væk fra realinvesteringer og over i finansinstrumenter. Dernæst gennemgås Marx' akkumulationsteori efterfulgt af en visning af, hvordan nødvendigheden af arbejdernes reproduktion har skabt et indirekte merværdiskabende lag, der har sat sig på magten. I og med at dette lags interesser ikke er sammenfaldende med arbejdernes, er det klart, at socialisme ikke er dets anliggende, og parlamenter i en kapitalistisk verdensorden vil nødvendigvis regere på dens betingelser. Hvis mennesker vil have valget over deres livsbetingelser tilbage, må produktionsformen og organiseringen ændre sig.

Af **Gorm Winther**

DEN ØKONOMISKE krise aktualiserer det kapitalistiske systems basale problemer, som ikke alene kan affærdiges med en masse 'hokuspokus' fra politikere og den teknokratisk-bureaukratiske elite om, at dansk økonomi nu er på vej ud af krisen. Vi bombarderes med tilsælrende ytringer om, at det går fremad med produktion og beskæftigelse, alt imens den internationale krise går videre på sit 7. år. At nordeuropæiske økonomier i denne situation 'rider på ryggen af de andre', har intet at gøre med, at krisen er ovre. Arbejdsløsheden og den sociale udstødning i EU og Nordamerika er fortsat et systemisk problem, der ikke har fundet sin løsning. At man tror, at det skulle kunne lykkes at bilde befolkningen ind, at vi er på vej ud af krisen, er endnu et eksempel på den magtarrogance, der udspringer fra den herskende klasse. Intet er ændret, siden Marx skrev sit Kommunistiske Manifest. Klasserelationerne har blot fået en anden fremtrædelsesform! Det borgerlige parlamentariske system og kapitalistiske ejer- og ledelsesformer og den hermed forbundne subtile undertrykkelse af det arbejdende menneske er blot en ændret fremtrædelsesform af den klassiske rå kapitalisme. Skiftende konstellationer inden for den herskende klasses magtblok ændrer ikke behovet for, at vi definerer et sandt demokratisk alternativ, der henviser økonomiske kriser og illusioner om parlamentarismen til historiens store mødding, eller som Marx udtrykte det, til museets glasmonter ved siden af stenalderøksen.

En klassisk økonomisk krise

Borgerlige økonomer var hurtige til at maskere den internationale krisens fremtrædelsesform, som det, den netop ikke er. Man vil gerne have det til at se ud, som om der er tale om en såkaldt 'finanskriser'. Man ser ikke krisens væsen, dens kompleksitet og

de underliggende mekanismer, det i virkeligheden handler om. Det konkrete er det finansielle sammenbrud i USA, der snart spredte sig globalt, og det tror man så, man kan lappe lidt på med 'bankpakker'. Arbejdskraftens reproduktionsomkostninger er under angreb ikke bare ved, at man lader arbejdende mennesker betale for lapperierne, men frem for alt også ved, at man øger udbytningsgraden (merværdiraten) eller søger at modvirke profitratens tendens til fald i den reale eller vareproducerende sektor. Faglige overenskomster søges brudt gennem social dumping, man fabler om at sætte arbejdstiden i vejret, og i Danmark har man allerede forringet pensions- og efterlønsystemet. På samme tid ønsker man at øge arbejdsudbuddet så meget, at de klassiske 'jernlove' kan sætte sig igennem. Man ønsker sig et fleksibelt pris- og lønniveau nedad på grund af en høj arbejdsløshed, så kapitalen igen finder det lukrativt at investere. Den marxske befolkningslov talte netop i Kapitalens 3. bind om en opbygning af en industriel reservearmé som nødvendig for akkumulationen.

Krisen er en klassisk akkumulationskrise, der starter i den vareproducerende sektor. Når kapitalens organiske sammensætning stiger, falder profitraten i denne sektor, og kapitalen søger derfor nye investeringsmuligheder. De seneste ca. 30 år viser dette sig ved, at direkte investeringer i produktionsmidler er flyttet over til porteføljeinvesteringer og spekulative investeringer. Senest sås det netop, da handlen med såkaldte 'finansielle produkter' brød sammen i 2008. Kapitalen søgte over i den finansielle sektor, netop fordi den reale sektor ikke kastede de samme profitter af sig som den finansielle sektor. Da 'boblen' sprang, var der ophobet en masse kapital, der blev destrueret eller nu 'ligger brak'. I den borgerlige økonomi ville man sige,

at 'likviditetsfælden er smækket i'. Det betyder, at de økonomiske aktiviteter er gået i stå (kapitalen 'ligger brak'). Borgerne foretrækker endog at 'holde på pengene' frem for f.eks. at investere i finansielle produkter. Virksomheder og husholdninger holder også på pengene frem for at investere i produktionsmidler og varige forbrugsgoder.¹ Inflation afløses af stagnation og deflation.² Den samlede efterspørgsel falder, og dette bedres ikke af, at borgerlige økonomer søger at bilde os ind, at vi kan spare os ud af krisen v. hj. af et balanceret offentligt budget. Ingen tør tale om øgede offentlige udgifter, uden at man lige skal have dem finansieret først – og det kan kun ske ved besparelser og ikke gennem et øget provenu, eller ved at øge offentlig låntagning, der betales tilbage, hvis vi igen får en højkonjunktur.

Skærpet klassekamp

Proletariseringen af de sydeuropæiske befolkninger illustrerer den marxiske kriseteori. Social udstødning i form af et omfattende løntrykkeri, tilbageholdelse af løn, formindskede overførselsindkomster, arbejdsløshed, bolignød og stærkt forringede ydelser i sundhedsvæsenet er tegn på kapitalens forsøg på at genskabe akkumulationsgrundlaget.³ De sociale modsætninger skærpes, og det er i dag et åbent spørgsmål, om den nyvalgte venstre-regering i Grækenland kan ændre på dette. Ved siden af strejker og lovlige demonstrationer så man før regerings skiftet en stigende undertrykkelse af demonstranter og strejkende. En tidligere højtstående græsk diplomat og ambassadør, Leonidas Chrysanthopoulos, kunne i det britiske New Statesman fortælle om drøftelser mellem højtplacerede borgerlige græske politikere og de væbnede styrker om,

hvordan militæret eventuelt ville kunne håndtere en revolutionær eksplosion af social uro.

Levestandarden for den græske arbejderklasse blev med krisen reduceret til det laveste niveau siden Anden Verdenskrig. EU-medlemskabet har påført de næsten ca. 5 millioner græske arbejdere utålelige lidelser, og brutal fattigdom er en del af livet for

” *“De, der leder, kontrollerer eller besidder merværdi, er også dem, der sidder på magten. Det gælder inden for de politiske såvel som de økonomiske strukturer”*

millioner. Iflg. Chrysanthopoulos kan politi og militær ikke anses for at være pålideligt mht. nedkæmpelsen af den opstand, man frygter, for politiet og militæret er selv omfattet af nedskæringer, afskedigelser og faldende indkomster. Samme Leonidas Chrysanthopoulos kunne til en diplomatisk avis i Canada berette, at den tidligere græske regering havde bestilt det amerikanske sikkerhedsfirma, Blackwater, så det kunne yde militær støtte til det græske parlament, hvis en revolutionær situation måtte opstå. Blackwater sælger en magtfuld hær af lejesoldater. Det multinationale selskab er kendt for skyggeoperationer i Irak og Afghanistan. Denne lejevær ser sig selv som værende hævet over enhver lov! Fire Blackwater lejesoldater er endog blevet idømt lange fængselsstraffe ved en amerikansk domstol for internationale krigsforbrydelser begået i Irak! Men det er vel kun toppen af isbjerget af, hvad Blackwater har været involveret i.

At den slags sker, viser netop den såkaldte parlamentariske pluralismes sande ansigt. Den herskende klasse er klar til at sætte fundamentale forfatningsprincipper ud af kraft. Det er sket flere gange før i Grækenland siden Anden Verdenskrig. At venstrefløjens med Syriza repræsenterer den 'ministersocialistiske' illusion, vi også så herhjemme med SF-deltagelse i en regering, der administrerer en borgerlig krisepolitik, er indlysende. Man kan ikke stille noget op over for de krav, som internationale organisationer som IMF, Verdensbanken og EU stiller som betingelse for hjælp. I virkeligheden er Syriza tvunget ud i fortsatte sociale nedskæringer og forsøg på at rulle staten tilbage. At man under en økonomisk krise kan bruge parlamentet til at indføre en demokratisk pluralistisk økonomi og en alternativ krisepolitik, er en illusion.

1 En forbrugsfremgang i Danmark har i denne sammenhæng ingen betydning jf. mine indledende bemærkninger om, at krisen er international, og at en forbrugsfremgang i Danmark kun kan ske isoleret som følge af en forbrugsnedgang i andre lande.

2 Verdensøkonomien har det skidt. Dette blev klart, da inflationen i 2015 afløstes af deflation – altså et regulært fald i det generelle prisniveau. Man anser normalt en inflationsrate på 2 % som acceptabel. Ligger den lavere, er det et tegn på en afmatning af økonomien. I begyndelsen af 2015 ligger godt en fjerdedel af verdens 90 økonomier under en årlig inflation på 1 %, og halvdelen af dem befinder sig i deflation. Man skal her gøre sig klart, at vi taler om det generelle prisniveau, og at en deflation er *et fald* (% ændringer med et negativt fortegn), hvilket ikke er det samme som et fald i inflationsraten (fra f.eks. en årlig 2 % prisstigning til en 1 % stigning). Se <http://www.tradingeconomics.com/euro-area/inflation-cpi>. Det fænomen hedder disinflation.

3 Med en faldende merværdirate (enten i forhold til en konstant variabel kapital eller en faldende variabel kapital) akkumuleres der mindre merværdi end før. Som følge heraf skærpes klassekampen og modsætningen mellem lønarbejde og kapital, hvilket fremtræder ved disse forringelser for arbejdende mennesker.

Merværdiskabelse

Den marxske vareanalyse påpeger, at produktionen af brugsværdier er grundlaget for varebyttet og bytteværdien. Den i varen nedlagte totale samfundsmæssige arbejdsindsats indebærer produktionen af merværdi, som er skabt af arbejde ud over den tid, der er nødvendig for, at arbejdskraften kan reproducere. Den herskende klasse tilegner sig og kontrollerer merværdien. Under den tidlige kapitalisme indeholdt produktionsforholdet stort set to grundlæggende klasser. Arbejdende mennesker skabte værdierne, og kapitalejerne (og jordejerne) tilegnede sig dele af disse værdier, som blev akkumuleret til ny kapital, efter at bytteværdierne blev realiseret på markedet ved prisernes mellemkomst, hvis en del af overskuddet eller merværdien blev brugt på at udvide produktionen gennem nettoinvesteringer.

I dag er det mere kompliceret, fordi det vareproducerende samfund ikke blot kan basere sig på skabelse af brugsværdier med direkte merværdiskabelse i den reale sektor – der foregår også en indirekte merværdiskabelse, der er nødvendig for, at arbejdskraftens reproduktion og kapitalakkumuleringen kan finde sted. Produktiv merværdiskabelse kræver en produktiv arbejderklasse, der er højt uddannet, og som lever længere og bedre. Dette sammen med akkumuleringen fordrer imidlertid, at der udbydes uproduktivt arbejde inden for undervisning og sundhed, pleje, service, IT, handel, finanser og dele af den offentlige administration – listen kan gøres længere. Dette arbejde skaber også brugsværdi i va-

”

Den parlamentariske pluralisme erstattes af selvforvaltningspluralisme“

reform, men er mest en nyttig og nødvendig tjenesteydelse. Når der skabes indirekte merværdi, indgår det 'uproduktive arbejdes' andel af den variable kapital sammen med det direkte merværdiskabende arbejdes andel i den samlede fond til dækning af arbejdskraftens reproduktionsomkostninger. Når man søger at minimere det uproduktive arbejdes reproduktionsomkostninger, skyldes det, at kampen om merværdiratens størrelse ikke må falde ud, så den samlede merværdirate falder. Det vil skabe, hvad der i daglig tale kaldes en profitklemme. Vindende profitter opstår, når det indirekte merværdiskabende arbejdes andel af den variable kapital øger det direkte merværdiskabende arbejdes andel af totalkapitalen. Den herskende klasse bestående af de oprindelige kapitalister og et teknokratisk-bureaukratisk lag af ledere, administratorer, eksperter og politikere arbejder derfor imod det indirekte merværdiskabende arbejdes interesser.

Den teknokratisk-bureaukratiske elite finder man ikke alene under den moderne kapitalisme i forbindelse med indirekte merværdiskabelse. Også i sektoren, hvor arbejdet skaber direkte merværdi, har dette sociale lag inden for den herskende klasses magtblok i nogle tilfælde kunnet øge sin magt på kapitalejernes bekostning.

Det udemokratiske klassesamfund

Parlamentarisk pluralisme er en fremtrædelsesform af et forløjet 'demokrati', der i denne sammenhæng tilslører de reelle magtforhold. Komplexiteten og beslutningsprocesserne på alle niveauer øger det teknokratisk-bureaukratiske lags magt gennem deres (påståede) ekspertise og nødvendighed og en ændret kvalifikationsstruktur. I det omfang parlamentet har nogen magt ud over den, der har med administrationen af den herskende samfundsorden at gøre, udøver det magten i overensstemmelse med den herskende klasses basale interesser i at sikre kapitalakkumulering og profitøgningen. Politikere tilhører selv den teknokratisk-bureaukratiske elite. I alle såkaldte demokratier er arbejdets repræsentation i parlamentet mindre end 10 %. Dette forklarer, hvorfor 'ministersocialisme' og parlamentarisk pluralisme ikke er i det arbejdende menneskes interesse. At "socialistiske" ministre og medlemmer

af parlamentet har kunnet bringe os et skridt nærmere socialismen, er der så godt som ingen fortildelse på!⁴ Den parlamentariske pluralisme og det udviklede klassesamfund understøtter magten hos en blok af politiske, økonomiske og organisatoriske interesser. Et fremmedgørende teknokratisk-bureaukratisk lag skaber sammen med kapitalejerne et interessesammenfald mht. systemets iboende akkumulationstvung og egne opnåede privilegier i form af magt, indkomst og formue.

Indkomst- og formuefordelingen i samfundet bliver mere og mere ulige, og dette forstærker den ulige magtfordeling. De, der leder, kontrollerer eller besidder merværdi, er også dem, der sidder på magten. Det gælder inden for de politiske såvel som de økonomiske strukturer. Det væsentlige er ikke besiddelsen per se, men det at man kontrollerer og forvalter merværdi – ja selv den variable kapital på det arbejdende menneskes vegne. På den måde er fremmedgørelse, varefetichisme og det tingsliggjorte arbejde fortsat centrale størrelser – varen er en fetich, hvis indhold af samfundsmæssigt arbejde skjules pga. illusionen om, at man køber ting på markedet frem for abstrakt menneskeligt arbejde nedlagt i disse ting. Arbejdets værdiskabende karakter og tilegnelsen af merværdi tilsløres.

Selvforvaltningspluralisme

Det demokratiske samfund og ophævelsen af fremmedgørelsen indebærer nødvendigvis, at arbejdende mennesker selv demokratisk disponerer over og kontrollerer frugterne af deres arbejde. Vi er hermed tilbage ved den revolutionære Pariserkommunes organisatoriske principper.⁵ Selvforvaltende pluralisme ophæver arbejdets fremmedgørelse med hensyn til den merværdi, der skabes.

Det selvforvaltende arbejde bevirker i stedet, at disse interesser og denne viden som særligt arbejde underordnes det arbejdende menneskes interesser i at leve i et demokratisk, krisefrit og økologisk bæredygtigt samfund indrettet på arbejdskraftens reproduktionsbehov frem for kapitalens. Al ledelse og ekspertise underordnes demokratiske beslutninger. For selvforvaltning indebærer, at beslutninger træffes demokratisk af det arbejdende menneske, dér hvor det arbejder, lever og bor. I den reale sek-

tor, hvor der skabes direkte 'merværdi', etableres der arbejderselvforvaltning. Det lyder måske mærkeligt at bruge ordet merværdi her. Skulle den ikke ophæves? Jo, men der kan stadig være elementer af den kapitalistiske produktionsmåde i overgangsamfundet mellem kapitalisme og kommunisme.

Markedssocialisme som overgang involverer fortsat bytteværdier og penge. Selvforvaltningen indebærer, at det produktive arbejde og samfundsmæssige magtorganer overtager kontrollen med kapitalakkumuleringen på det socialistiske marked. Endemålet er et samfund baseret på en planlagt fordeling af brugsværdier, der ophæver merværdiskabelsen, som Marx sagde. Men dette samfund kunne ikke komme så hurtigt, som han lod til at mene. Markedssocialismen, som den blev praktiseret i Jugoslavien og Ungarn, anerkendte, at bytteværdi og marked ikke uden videre forsvinder – for deri havde de sovjetiske planøkonomer taget fejl. De slap i øvrigt heller ikke uden om bytteværdier og markedsreformer for at rette op på den skrantende økonomi.

Basisorganisationer af associerede arbejdere udnytter de fællesejede produktionsmidler og fordeler de skabte arbejdsværdier mellem sig og med det bredere samfund. Dette finder sted på grundlag af demokratiske beslutningsprocesser i arbejderforsamlinger og arbejdsråd med et ansvar over for samfund og miljø, der sikrer, at kapital akkumuleres i overensstemmelse med bæredygtighed. Associationer af arbejdende mennesker på højere niveauer med flere sammenflettede basisorganisationer indrettes på samme måde. Hvor der skabes indirekte merværdi, har basisorganisationer af associeret arbejde, der skaber direkte merværdi, etableret selvforvaltende associationer af interessefællesskaber og virksomhedsråd, der repræsenterer det associerede arbejde. Dette indebærer, at brugere og medarbejdere i en stiftende basisorganisation er med til at lede interessefællesskabet af associeret arbejde. Den parlamentariske pluralisme erstattes af selvforvaltningspluralismen.

Associationer af arbejdende mennesker på højere niveauer med flere sammenflettede basisorganisationer indrettes på samme måde. Hvor der skabes indirekte merværdi, har basisorganisationer af associeret arbejde, der skaber direkte merværdi, etableret selvforvaltende associationer af interessefællesskaber og virksomhedsråd, der repræsenterer det associerede arbejde. Dette indebærer, at brugere og medarbejdere i en stiftende basisorganisation er med til at lede interessefællesskabet af associeret arbejde. Den parlamentariske pluralisme erstattes af selvforvaltningspluralismen.

I boligområder, bydele og kommunale, regionale og nationale forsamlinger træffes beslutningerne ved delegation med delegater, der er valgt, hvor borgerne arbejder og bor. Delegationsdemokrati og arbejderselvforvaltning indebærer begrænset valgbarhed, og at man fra sag til sag kan tilkaldes eller kaldes tilbage. Politik handler om deltagelse frem for at lade sig repræsentere af en elite af levebrøds politikere og et parti med ens interesser, som man

” Vi skal hverken have et flerpartier eller et etpartisystem, for forskellen er ikke stor. I stedet skal vi have et 'nul-partisystem' ”

4 Se Gorm Winther: "Socialismen der blev væk", Kritisk Debat, 15/2 2014 http://www.kritiskdebat.dk/articles.php?article_id=1367

5 Se Karl Marx om „Borgerkrigen i Frankrig“, <https://www.marxists.org/dansk/marx/1870/pariskom/pa-ris-3.htm>

”

På samme tid ønsker man at øge arbejdsudbuddet så meget, at de klassiske 'jernlove' kan sætte sig igennem“

kan stemme på hvert fjerde år, når 'demokratiets have' genåbnes for en stund. Det parlamentariske demokrati er ikke – og kan aldrig fungere – i det arbejdende menneskes interesse! Vi skal hverken have et flerparti- eller et etpartisystem, for forskellen er ikke stor. I stedet skal vi have et 'nul-partisystem', der giver det skabende og associerede arbejde den demokratiske magt!

Vejen mod selvforvaltning?

Enhver produktionsmåde består ikke alene af en, men af flere produktionsmåder. Den historiske materialisme som udviklingsopfattelse hviler på ideen om, at det fremtidige samfunds produktionsrelationer forstået som ejendoms- og organisationsformer allerede er indeholdt i det nuværende samfund, om end de rette institutioner endnu ikke fungerer som bærende for den fremtidige organisation. Under feudalismens godsejervælde, livegenskab og stavnsbånd kunne kapitalismen ikke bringes til udfoldelse, fordi arbejdskraften ikke var til rådighed i tilstrækkelige mængder i forbindelse med en potentiel industrialisering. I Danmark blev dette gjort muligt af ophævelsen af stavnsbåndet, der faktisk var en revolutionær omkalfatring.

Vi har i dag ingen selvforvaltende socialisme at referere til i praksis. Indtil i begyndelsen af 70'erne havde vi med Jugoslavien et enestående eksempel på en velfungerende økonomi, der på mange måder var sammenlignelige privat- og statskapitalistiske økonomier overlegen.⁶ Men som isoleret eksempel og i et fra starten tilbagestående samfund gik det ikke. Dette skyldtes mestendels sociokulturelle modsætninger, der slog over i nationalisme og borgerkrig under indtryk af den internationale krise i 70'erne og 80'erne, og det skyldtes også de ændrede internationale geopolitiske betingelser under indtryk af statskapitalismens sammenbrud i USSR og Østeuropa.

6 Gorm Winther: "Den tredje vejs affinitet til markedsmechanismen", *Politica nr. 2, Århus Universitet, 1994.*

Selvforvaltning i en spirende form findes i dag. Spredte former for kooperativer og fællesskaber og i nogle tilfælde interesseorganisationer findes i stort set alle kapitalistiske lande.⁷ Kooperative virksomhedsformer er et tegn på arbejdets begyndende associering i fællesskaber, hvor den enkelte ikke kan kapitalisere sine indskud i kooperativet, og hvor det er medlemmerne, der demokratisk styrer kooperativer efter princippet om en person – en stemme. Eksempler på et kooperativt system opbygget som beskrevet i forbindelse med selvforvaltningspluralismens økonomiske principper finder man i Mondragon-kooperativerne i Baskerlandet, SCOP-kooperativerne i Frankrig og i Bolognaregionen i Italien. Det styrkende element er her netop opbygningen af de rette institutionelle rammer m.h.t. dannelsen af en tredje sektor i den kapitalistiske økonomi mellem stat og marked.⁸ Denne sektor kunne i sin fuldstændige form basere sig på et eget finansieringskredsløb med egne kreditgivende institutioner, egne støttestrukturer mht. analyse, forskning, administration og rådgivning som set i Mondragon-kooperativerne.⁹

Om forfatteren: Gorm Winther er Ph.d., cand. oecon. tidligere professor ved Aalborg Universitet.

7 I Danmark dog med den mærkværdige konstruktion, at arbejderkooperativerne ikke er arbejderstyrede, men styret af arbejderbevægelsens (læs Socialdemokratiets) organisationer. Snarere er der i Danmark tale om fagforeningsstyrede kooperativer.

8 Gorm Winther: ("Arbejderflertallets muligheder - en arbejderstyret sektor i dansk økonomi)," *Nordisk Tidsskrift for Politisk Økonomi* 17, Oslo, 1985.

9 Gorm Winther, *Det Ny Clarté* nr. 21, December 2012.

Fælleseje og selvorganisering - et strategisk svar på den neoliberale globalisering

Artiklen argumenterer for, ikke at kapitalismen som sådan er i dødskrampe, men at den nationalt forankrede form, vi har set siden Anden Verdenskrig, er det. Det har også medført en demokratisk afmontering. Alligevel skal man ikke håbe på nedsmeltning i f.eks. Grækenland, for det vil give plads for højreorienterede fanatikere. Konkrete kamparenaer er privatiseringen af de naturlige monopoler såsom offentlig infrastruktur. Forfatteren foreslår en fondskonstruktion for sådanne virksomheder, så de ikke uden videre kan sælges af staten. Andre arenaer er patentering og lukkede standarder. Venstrefløjen må prøve at udvikle alternativer i form af en avanceret selvorganiseringsstrategi. Eksempler inden for fødevarefællesskaber, energikooperativer og open-source initiativer nævnes.

Af **Per Henriksen**

DER HAR altid været en debat på venstrefløjen, om kampen mod kapitalismen forudsætter en revolution – eller om kapitalismen kan bekæmpes indefra og nedefra, ved at lønarbejderne og forbrugerfællesskaber selv overtager produktionsmidlerne og opretter medarbejder-ejede og selvorganiserende kooperativer, virksomheder, foreninger og bevægelser.

Efterhånden som den neoliberale kapitalistiske globalisering har spredt sig både vertikalt og horisontalt på tværs af alle lande, og det senest med finanskrisen er blevet klart for enhver, at konstruktionen har nogle meget store indbyggede selvoppu-stelige spekulationsbobler, er der en del, der mener, at kapitalismen som sådan er i krise. Det mener jeg er ønsketænkning. Den globale kapitalisme er ikke i krise, men den nationalt forankrede, demokratisk regulerede kapitalisme, der er bygget op omkring et klassekompromis og en stærk velfærdsstat – og som vi har kendt den i Vesteuropa efter Anden Verdenskrig – er under hastig afvikling.

Den globale finanskapital er ved at overtage magten og frigøre sig mere og mere fra de nationale demokratiers indflydelsessfære. De spæde politiske forsøg, der har været på at regulere den globale finanskapital, er stort set alle blevet afmonteret og udvandet til ukendelighed.

Den nuværende globalisering mangler en demokratisk overbygning, og der er ikke udsigt til, at en sådan kan etableres. De globale interessemodsætninger er ganske enkelt for store, det eneste, man måske kan blive enige om, er endnu mere neoliberal globalisering, i form af mere frihandel, om nødvendigt gennem et uoverskueligt netværk af bilaterale

og multilaterale (som det foreslåede TTIP) delvist overlappende traktater.

Det er altså demokratiet og den nationale selvbestemmelse, der er under angreb, ikke kapitalismen som sådan. Demokrati var en overbygning på en variant af kapitalismen, men det findes i pæne og mere brutale varianter – eller er blot et tyndt lag fernis.

De, der tror på en parlamentarisk demokratisk revolution, der starter i nationalstaten, har nok aldrig stået svagere, desværre. Syrizas valgsejr i Grækenland kan meget vel ende som en græsk tragedie. Selvom vi er mange, der håber på en ny begyndelse for det hårdt prøvede græske folk. Under alle omstændigheder og næsten uanset udfaldet af de igangværende storpolitiske gældsforhandlinger, får det græske folk brug for en betydelig solidaritet, ikke mindst fra venstrefløjen i Europa.

De regerende centrum-højre partier i Europa frygter, at Syriza baner vejen for en valgsejr for Podemos i Spanien, og at det kan starte en dominoeffekt i de andre gældsplagede euro-lande. Derfor er de på trods af betydelige uenigheder, enige om én ting: Syriza skal ikke have nogen nævneværdige indrømmelser, de skal bankes godt og grundigt på plads – eller om nødvendigt tvinges ud af euroen. Men de burde frygte en statsbankerot og en græsk økonomisk nedsmeltning endnu mere, for de kunne give den brogede flok af højre-nationalistiske og stærkt indvandrerkritiske partier i Europa endnu mere medvind – fordi alle andre parlamentariske udgange er blevet blokeret, og de gamle centrum-højre partier ikke har brugbare svar på den systemiske nationalstatslige krise, som er bagsiden og en direkte konsekvens af den neoliberale globalisering.

” Det er altså demokratiet og den nationale selvbestemmelse, der er under angreb, ikke kapitalismen som sådan“

Den neoliberale globalisering

Den neoliberale globalisering er en sammensat størrelse. Mange af de multinationale virksomheders strategier går på at skabe et de facto monopol eller en overvældende markedsdominans ved hjælp af patenter, lukkede standarder, udbudsregler, privatisering gerne af naturlige monopoler, billig arbejdskraft, ekskluderende finansieringsmodeller, skattespekulation og en massiv markedsføring, ofte i en kombination af flere af disse elementer samtidig.

Før i tiden var de naturlige monopoler som elnettet, telenettet, vandforsyningen, kloaker, broer, veje, jernbanenettet, havne m.v. offentlige. Problemet med disse statslige og kommunale selskaber er, at de er meget sårbare over for skiftende flertalskonstellationer i Folketinget og kommunalbestyrelser. Mangler finansministeriet penge, er det nærliggende at sælge ud af statslige aktiver – især hvis regeringen samtidig gerne vil sænke skatterne.

Der er dog en del måder at sikre sig mod dette på. I 2002 fremsatte SF et lovforslag i Folketinget om en Jordbrugerfond. Ideen er, at der oprettes en fond, hvor jordbrugere, der har lejet landbrugsjord af fonden på langtidskontrakter, sammen med deres organisationer kan blokere for salg til en kapitalfond eller spekulationsbank. Men samtidig skulle der også sidde repræsentanter for miljø- og forskningsinteresser i fondens bestyrelse. Hvis staten så vil sælge denne slags brugerkontrollerede fællesvirksomheder er det, uanset den juridiske konstruktion, ekspropriation, der skal ske mod fuld erstatning – og dermed forsvinder fidusen.

Det helt basale fra et venstreorienteret synspunkt er at forhindre, at de naturlige offentlige monopoler

er bliver privatkapitalistiske spekulationsobjekter. I Danmark burde vi købe kobbernettet tilbage fra TDC og Københavns Lufthavn tilbage fra nogle kapitalfonde, og så burde vi aflyse børsnoteringen af DONG. Dette er velkendt.¹

Man kunne forestille sig, at denne model blev videreudviklet endnu mere, så den omfattede de fleste hvile-i-sig-selv virksomheder.² Mange af disse er ejet af kommunerne, men det er risikabelt, hvis flertallet skifter i byrådet – eller hvis regeringen tvinger kommunerne til at sælge – eller hvis en borgmester usagligt vil lænse selskabet ved f.eks. at lade det tegne dyre sponsorater. Så beslutningsretten over disse selskaber burde derfor gives tilbage til brugerne (der allerede har betalt for aktiverne én gang over takster, tariffer og forbrug). Man kunne kalde det for en demokratisk kollektiv privatisering. Eller fællesskabsgørelse.

Patenter skaber monopoler

Patenter er et stigende problem, specielt brede patenter. De kan reelt forhindre andre i at komme ind på et marked, og det er velkendt, at f.eks. mange multinationale it-giganter bytter patenter med hinanden, men at en ny spiller omgående bliver stoppet af en byge af søgsmål.

En måde at løse dette på er at begrænse, hvad der kan patenteres. Det er vanskeligt, fordi patentudstedelsen også er halvprivatiseret og fordi meget store erhvervsinteresser vil bekæmpe forsøg fra EU Parlamentets side på f.eks. at begrænse, hvad der kan patenteres.

En anden model er tvangslicenser, dvs. adgang til at benytte en andens patent, noget der ikke bruges i særligt stort omfang. Men hvis man vil have den konkurrence, som mange påstår de vil have, burde det benyttes som et langt mere offensivt redskab – især på de områder, hvor patentet kun anvendes defensivt til at holde andre ude fra et lukrativt marked.³

Lukkede standarder

En effektiv måde at holde konkurrenter ude fra et marked på er at få gjort ens egne lukkede standarder til officielle standarder og dernæst til et produktkrav. Hvis der i standarden indgår et patent, er det en ren pengemaskine.

1 <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=95015>.

2 Hvile-i-sig-selv princippet betyder, at virksomheden skal sikre et tilstrækkeligt overskud til at dække fremtidige investeringer. Der blev på den måde skabt store overskud i ikke mindst elselskaber, der gjorde dem til meget attraktive salgsobjekter.

3 <http://da.wikipedia.org/wiki/Patent>

Der er kun ét middel mod dette, åbne standarder – uden patenter sådan som f.eks. Copyleft gør.⁴ Det offentlige burde investere mange flere ressourcer i at udvikle åbne standarder på alle væsentlige områder, men dette område er også blevet privatiseret, til hel- og halvprivate delvist globaliserede standardiseringsorganisationer.⁵

Udbudsformer – fravælger mindre virksomheder
Det har stor betydning hvordan større offentlige udbud udformes. Det nemmeste for staten er at sende det hele i totalentreprise. Men så fravælger man en masse små og mellemstore virksomheders mulighed for at byde. Og mange medarbejderejede og kooperative virksomheder er typisk små eller mellemstore. De store globale konsortier, der vinder, henter ofte udenlandske firmaer og udenlandsk arbejdskraft ind, som vi f.eks. har set det på den københavnske metrocityring.⁶

Finansiering

Store eksisterende virksomheder har ofte betragtelige fordele, når projekter skal finansieres. De kan få billige lån i bankerne, og de har måske selv en betydelig egenkapital. Hvis medarbejderejede virksomheder skal ind på disse markeder, må der skabes alternative finansieringsmodeller – der ikke giver de store for mange fordele. Det er f.eks. oplagt, at buschaufførerne selv driver en busrute. Men hvis de skal finansiere busserne, er det kun de store spillere, der kan byde. Det kunne enten løses ved, at trafikskabet købte busserne, eller ved, at der blev oprettet finansieringsmodeller, der var tilpasset medarbejderejede virksomheder med en lille egenkapital og begrænsede muligheder for garantistillelse.

Selvorganisering

Nationalstaternes realpolitiske manøvrerum bliver stadig mindre, og den økonomiske vækst, som alle nationalstater konkurrerer intenst om at få andel i, bliver beskeden eller slået tilbage, når den næste selvpustelige spekulationsboble punkterer sig selv. I takt med den udvikling bliver det mere og mere nødvendigt, at venstrefløjens udvikler en avanceret selvorganiseringsstrategi som et konkret modsvar mod den herskende neoliberale privatiseringsstrategi.

⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Copyleft>

⁵ http://da.wikipedia.org/wiki/%C3%85ben_standard

⁶ <http://groentbyggeri.dk/media/3297/entrepriseformer.pdf>

Denne brede folkelige modkraft kan og skal antage mange former. Det vigtigste er udbredt egenkontrol over de vigtigste produktionsmidler og produktionsprocesser og de dertil knyttede ikke mindst immaterielle rettigheder. I det følgende nævnes nogle eksempler.

Oprøret mod fiskekvotekapitalismen

Da de danske fiskekvoter blev privatiseret, var der frit slag for forvandlingen til et kapitalistisk spekulationsobjekt. De små familieejede fiskerbåde blev ædt op af store konsortier og spekulanter. Men det skete ikke på Thorup Strand. Her organiserede de lokale fiskere sig i et andelsorganiseret kvotelaug.

Eller som formanden for Thorupstrand Kystfiskerlaug forklarer til Dagbladet Information:

– »I 2005 besluttede den borgerlige regering og DF at privatisere Danmarks havfiskekvoter, som indtil da havde været fælleseje. Hver bådejer fik en kvote svarende til den procentdel, båden havde fanget de seneste tre år. Marx har præcist beskrevet det klassiske overgreb, som den oprindelige akkumulation. Det sker, når naturen kapitaliseres for første gang.

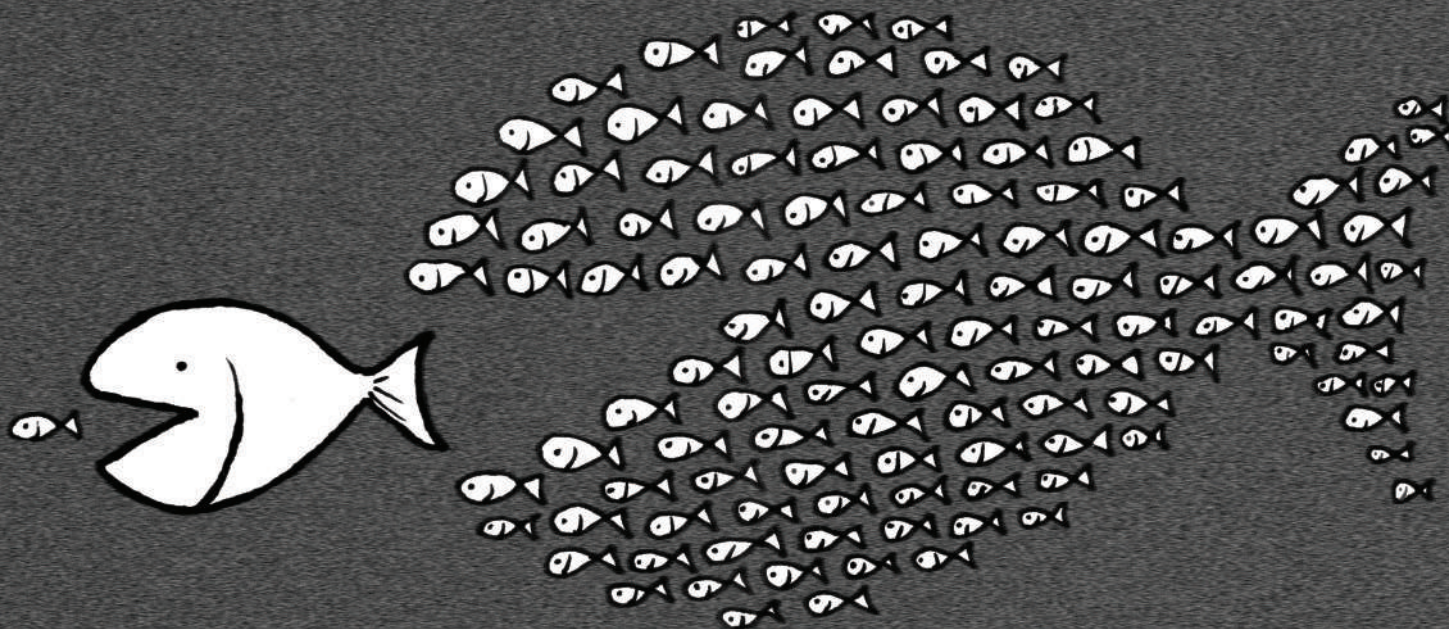
– Da man privatiserede kvoterne, dannedes den oprindelige akkumulation af kapital på havet. De første to år steg prisen på ejendomsretten til at fange fisk med 1000 procent. Havet blev en ejendom, man kunne pantsætte og sælge. Det er sådan, kapital fungerer. De spekulative kapitalister købte kvoter,

som var det værdipapirer, mens mange ældre fiskere, der havde part i en båd, sagde 'hov, hvis vi kan sælge båden for en million, hvorfor så ikke komme ud af det nu?' Og så gjorde de det. Det betød, at de unge ikke længere kunne begynde som fiskere. De skulle ud og leje kvoter af opkøberne og spekulanterne, de nye kvotearoner.«

– »Vores synspunkt er, at vi trækker ressourcer ud af det kapitalistiske marked og bruger dem til at udvikle fællesskabet.

– Vi køber naturen tilbage, men sælger ikke ud af den igen. Så erhvervelsen af kvoter sker på det kapitalistiske markeds præmisser, men fremtiden for de naturværdier, vi køber, er trukket ud af den profitdrevne økonomiske kultur og flyttet over i enkel vareproduktion. Det vil sige et fiskeri, som fiskerfamilien skal kunne leve af, men som ingen skal kunne profitere af. I det omfang vi får afdraget lånet på kvoterne, kan fiskeriet drives på helt andre præmis-

” I Tyskland er lokale energi-kooperativer en vigtig brik i den tyske energiomstilling“

ser, fordi naturen ikke skal forrentes til nogen, der vedvarende skal have en profit ud af havet.«⁷

Fiskerne har igennem selvorganisering og fælleseje skabt en bæredygtig anti-kapitalistisk model, der ikke driver rovdrift på naturen.

Fødevarerfællesskaber – staldøren flyttes ind i byerne

De økologiske forbrugere rundt omkring i Danmark er for alvor begyndt at stifte deres egne økologiske indkøbsforeninger, der både sælger økologiske grøntsager fra lokale producenter, og nogle sælger også fisk fra kystfiskerlaug.

Det koster 100 kroner pr. husstand at blive medlem af Københavns Fødevarerfællesskab. Som medlem forpligter man sig samtidig til at tage en vagt på tre timer én gang om måneden. Ud over fællesspisning har man mulighed for at købe poser med 6-8 kilo årstidsbestemte økologiske grøntsager til 100 kroner. Medlemmerne er ikke kunder, men medproducenter af grøntsagsposer – og der er ingen fordyrende mellemlid mellem den økologiske bonde, fiskeren og medlemmet.⁸

Brinkholm er et økologisk drevet landbrugslaug, som er ejet af 500 andelshavere. På gården produceres korn og grøntsager. Lauget har eget mølteri og maler selv deres korn. De sælger grøntsags- og frugtabonnementskasser samt æg, mel, honning m.m., der bringes ud til opsamlingssteder, hvor forbrugerne selv kan hente dem. Brinkholm har også et lille ølbrygningslaug, der laver egen øl af eget økologisk korn og humle.⁹

7 <http://www.information.dk/532547>, d. 8. maj 2015.

8 <http://kbhff.dk/>

9 <http://www.landbrugslauget.dk/Forside/index.php>

Fælles for disse initiativer er, at de er et non-profit alternativ til den kommercielle dagligvarebranche. Kollektivt medejerskab og lidt fællesarbejde får det til at hænge sammen.

Tyske energi-kooperativer

I Tyskland er lokale energi-kooperativer en vigtig brik i den tyske energiomstilling. Lokale virksomheder, foreninger og beboere går sammen om at stifte et laug, der kan optage statsgaranterede lavtforrentede energilån i den tyske KfW-bank. Banken yder også lån til energirenovering af beboernes huse.¹⁰

Open Source – licensfri soft- og hardware

Den globale Open Source bevægelse er et eksempel på en globaliseret ikke-kapitalistisk fællesskabs- og brugerdriven strategi. Open Source licenserne giver alle mulighed for at downloade kvalitetsprogrammer og bruge dem frit. Men hvis man forbedrer programmet, har man pligt til at stille forbedringerne frit til rådighed for alle. Mange af de mest benyttede softwareprogrammer i verden er Open Source. De store kommercielle aktører har taget konceptet til sig, det gælder f.eks. Googles Android, det mest benyttede styresystem til mobiltelefoner. Det er ikke, fordi Google er blevet filantrop, men fordi det tjener sine penge på reklamer, og til det formål er platformene afgørende.¹¹ Hardware producerer det

10 <http://wupperinst.org/en/publications/details/wi/a/s/ad/2594/>

<https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/KfW-Group/Sustainability/>

11 Men her er Google kommet i strid med EU's konkurrenceregler, fordi det favoriserer sine profitgivende tjenester på den grundlæggende platform, der er tilgængelig for alle. I hvert fald er en retssag mod dem undervejs fra EU.

” *I Danmark burde vi købe kobbernettet tilbage fra TDC og Københavns Lufthavn tilbage fra nogle kapitalfonde, og så burde vi aflyse børsnoteringen af DONG*“

ikke. Firmaet har således valgt en spejlvendt strategi af den, Apple forfølger.

Senest har Tesla, der producerer el-biler og batterier, annonceret, at det vil frigive mange af sine patenter, så andre kan producere batterier og videreudvikle dem under en Open Source licens.

Modellen er uhyre gunstig for brugerne, da deres marginale omkostninger til software er nul, og hardware ikke er tynget af bekostelige licensafgifter.¹²

Skala, ejerskab og selvorganisering

De ovenfor beskrevne initiativer er meget forskellige. Nogle er drevet af frivillig arbejdskraft, andre af professionelle it-nørder og ingeniører. Nogle handler om den basale fødevareproduktion- og distribution, andre om software, der spredes gratis over internettet. Det går fra det helt nære til det globale.

Venstrefløjens store mulighed

Det er helt afgørende, at venstrefløjen ikke forveksler et fornuftigt marked med lige adgang for de fleste med den neoliberale globalisering. Det er slet ikke det samme.

Under overskriften selvorganisering og fælleseje burde venstrefløjen som en central del af kampen mod den neoliberale globalisering og monopolisering udarbejde en omfattende strategi over de reelle barrierer, der i dag juridisk og strukturelt mv. blo-

kerer for meget mere selvorganisering og fælleseje på alle væsentlige niveauer.

De store virksomheder har en sværm af globale lobbyister til at varetage deres snævre interesser. Det foregår ofte i det skjulte, og et passende valgkampbidrag fremmer forståelsen, men det er naturligvis ikke noget, man skilter med.

Mod dette regime

Det er afgørende, at venstrefløjen i praksis kan vise, at der er mange alternativer til den neoliberale globalisering. Det bedste middel er en bred og mangfoldig folkelig selvorganisering.

En hvidbog over alternativerne ville både være et nyttigt redskab for dem, der vil i gang lokalt, og ville også hjælpe i den løbende lovgivningsproces (djævlen gemmer sig i detaljen).

Selvom en del af de vigtige slag skal slås i EU, bliver en international organisering nødvendig. De multinationale skal ikke ha' banen for sig selv.

Den neoliberale globalisering kan godt rulles tilbage, den er langt fra en naturlov, men det forudsætter, at der er mange alternativer på vej op igennem sprækkerne i den multinationale klistrede asfalt.

Per Henriksen har arbejdet med miljø, energi, trafik, EU, IT-politik i Folketinget, for Europaparlamentet, for fagforeningerne og for brancheorganisationer. Arbejder med solceller og VE-løsninger i byggeriet

¹² <http://opensource.org/licenses>. <http://www.tesla-motors.com/blog/all-our-patent-are-belong-you>.

Deleøkonomi - hvad er perspektivet?

Deleøkonomien udskrives som redning for økonomi, samfund og miljø, men er meget uklart defineret. Artiklen bevæger sig gennem fortaleres og skeptikers argumenter for til sidst at diskutere, hvordan deleøkonomien, som den tegner sig, kan siges at være med til at overskride kapitalismen. Det kræver en gennemgang af udviklingerne og mulighederne inden for kategorierne produktion, distribution og konsum. En ikke-marxistisk teoretiker som Jeremy Rifkin mener, at kapitalismens egen indre dynamik (konkurrence, der fører til 'ekstrem produktivitet') gennem sin undergravende virksomhed fører frem til det, han kalder 'collaborative commons', hvor der skabes social værdi i stedet for pengeværdi. Konklusionen er, at der er mange ansatser inden for disse produktivkraftudviklinger, som det jo retteligt er, men at potentialet indtil videre indhentes af monopoldannelser og koncentrationer.

Af Karen Helveg Petersen

Indledning

Hvad er det i grunden, man deler i deleøkonomien? Det er enten ting, man allerede ejer, eller viden og informationer, man gerne vil dele med andre. Dele-biler er en blanding af en ting (en bil) og en tjeneste (brugen af den). En stor del af deleøkonomien består i salg af gamle ting, der ellers ikke ville blive markedsført, men nu bliver det på genbrugsmarkedet. Deleøkonomiens tjenester befinder sig typisk i det digitale rum eller afhænger af det. Yderpunkter er ren uddeling, såsom at man lader sine bøger blive på hotellet, der derefter lader andre gæster bruge dem, som de vil. Bøgerne er blevet værdiløse på markedet, de er kun ren brugsværdi. og så har vi forladt kategorien 'økonomi'.

Deleøkonomien skal altså være økonomi, så der må være penge i det. Andre derimod mener, at deleøkonomien potentielt kan dække både produktion, distribution og konsumleddet og afskaffe den gængse pengeformidling af varer.

Der er megen forvirring om emnet. Jeg vil først se på deleøkonomien, som den gængs fremstilles og udvikles af entreprenante internauter for dernæst at analysere de videre perspektiver for kapitalistisk overskridelse.

Deleøkonomiens indrekapitalistiske rum

De fleste fortalere for deleøkonomi er ikke så systematiske, at de sonderer mellem produktion, transport og logistik (mellemmand) og så distribution og konsum. Ej heller sonderer de nødvendigvis mellem fysiske goder og tjenesteydelser. En sangvinsk fortaler og entreprenør som Claus Skytte definerer deleøkonomi således: 'digitale platforme for mikro-

entreprenørskab'¹. Han taler også om ressourceoptimering, i og for sig ikke en tosset måde at sige det på, men det er et perspektivskift. Skytte er ikke bevist modstander af nogen som helst kapitalistisk verdensorden, selvom han og de andre udviklere har store forestillinger om at forandre verden og taler om en megatrends. Hvis man er hård, kan man sige, at de blot finder nye nicher inden for serviceøkonomien.

Som udgangspunkt kan man tage, at deleøkonomi består i spredning og mere effektiv brug af ressourcer, ejendom eller allerede produceret udstyr, længerevarende forbrugsgoder, værktøj osv., som har

forladt den almindelige kapitalistiske produktionsproces og befinder sig i distributions- eller konsumtionssfæren.

Lad os se på nogle eksempler²:

- I 2012 delte 800.000 i USA biler, 1,7 millioner i 27 lande;
- Hver ny delebil overflødiggjorde 15 personligt ejede biler;
- Der er 100 cykeldelingsprogrammer over hele verden med omkring 140.000 cykler;
- AirBnb har ifølge sin hjemmeside over 1 million tilmeldte udbydere – det startede i 2008 og er groft sagt en udlejning af en del af eget hjem til fremmede;
- Der er også "couchsurfing" (i princippet gratis), deling af legetøj, slips, festtøj eller andet tøj, der kun bruges enkelte gange af den samme.

”

Deleøkonomien skal altså også være økonomi, så der må være penge i det”

¹ Fra Information d. 22.4.2015, „Uden deleøkonomi dør velfærden“.

² Fra en præsentation af Bent Greve d. 3.3.2015.

Her er der altså tale om at bruge noget, man allerede ejer, og enten uddele det gratis, udleje det til andre eller sælge det for en slik. Der kan også være tale om et simpelt bytteforhold. I tilfældet cykler står bystyrer ofte bag.

Frivillig deling af viden over nettet er for det meste gratis for afsender og modtager, der finder ikke køb og salg sted. Men via tredjemands (eller en internettjenestes) algoritmer kan data sælges videre til dem, der ser potentialet for salg af egentlige varer og tjenesteydelser, der er målrettet en bestemt brugers specifikke behov. Pga. af Facebook-brugernes antal kan det børsnoterede firma Facebook tjene penge på sin formidling. Der er nu også tegn på, at Facebook vil udvide sin business-model og gå nye, dvs. gamle veje, i form af at sælge tjenester, der linker mere direkte til køb og salg af 'stuff'.

Faremomenter og muligheder

Ifølge Bent Greve, der har beskæftiget sig indgående med emnet, er der fire faremomenter ved deleøkonomien, der gennemgås ét for ét nedenfor. Et femte tilføjes for skribentens egen regning.

1. Eksisterende producenter får ny konkurrence

AirBnb udgør en alvorlig konkurrence for hoteller, der må gå ned i pris eller ud af business. Hyrevognschauffører og -selskaber er rasende over en tjeneste som Uber, hvor bilister kan udleje sig selv med bil i deres fritid og på den måde udgøre en konkurrence, der føles som unfair af autoriserede taxiselskaber, der har en række forpligtelser til at stå til rådighed, levere god service og betale skat. Taxier skal også helst være af en vis kvalitet.

Til det kan man indvende, at Uber også sætter standarder for sine udbydere. Når det drejer sig om industrielt producerede varer som biler, ser bilindustrien ikke ud til at sælge færre biler på trods af det omsiggribende deleri. Tjenester som GoMore konkurrerer i virkeligheden snarere med offentlig transport som tog og busser.

2. Risiko for skatteminimering

Det koster megen hovedpine, hvordan man skal beskatte sælger. Hvordan ved skattevæsnet overhovedet, at der finder køb og salg sted? Webportalsinformationerne kan være svære at få fat i. Så selvom der kan fastsættes en overgrænse for, hvor meget man skattefrit kan tjene på at udleje et værelse, og i hvor lang tid man kan gøre det uden at skulle betale skat, er det svært at kontrollere. Der er selvfølgelig også et element af at udnytte grænseoverskriden-

de transaktioner og selskabskonstruktioner på en skattetænkende måde, når man sørger for at få flere parter med i spillet. Man kan knytte dette sammen med en stigende informalisering af økonomien, altså at den sorte økonomi griber om sig. Platformskapitalisme er et ord for den side af sagen.³

Det er rigtigt, som også Per Henriksen gør opmærksom på i "Fælleseje og selvorganisering – et strategisk svar på den neo-liberale globalisering" i dette nummer, at deleøkonomien til dels er uden for de gængse kapitalistiske forløb. Det er med til at skaffe indkomst til folk uden for arbejdsmarkedet, men

kan nemt føre til øget 'sort' økonomi.

Vækst uden jobs øges altså, eller de jobs, der skabes i deleøkonomien, er for en stor dels vedkommende underbetalte og ikke baseret på faste overenskomster.

3. Forbrugernes stilling gøres vanskeligere

Formidlerne tager ikke ansvaret for, at kvaliteten af det udbudte svarer til forventningerne. Selvfølgelig vil portalen lide skade på sit omdømme, hvis der er mange klager. Men forbrugere kan have svært ved at finde en modtager for klagen. De sociale medier må holde for. Kun hvis en brugers brok bliver 'liket' tilstrækkelig mange gange, er der håb om at tjenesten hører efter.

Det modsatte kan også tænkes: en lejer af en lejlighed, der gør krav på at have vundet brugsretigheder til den, som det er sket i Californien. I det tilfælde var AirBnb-kontrakten udløbet, og derfor kunne der ikke direkte appelleres til AirBnb om hjælp. Eller det kunne vige udenom.

4. Nye typer af markedsdominans

De store spillere indeholder internettjenester som Google, der er under anklage for at udnytte sin markedsdominans til også at fremme de vareformidlende tjenester, som Google faktisk tjener penge på. Uendelig mange forsøger sig med nye portaler for en form for deling i håbet om at 'make it big', den gode gamle drivkraft. Pointen er imidlertid, at medmindre man opnår markedsdominans, har man ingen chance.

5. Forbrugsmuligheder for de rige, nu med god samvittighed

Dette punkt stammer ikke fra Bent Greve. Som nævnt går en del deleøkonomi ud på at aflæse noget, der ellers skulle smides ud. Det er sympatisk, at man organiserer, at ressourcer ikke spildes, at tøj

”

En sangvinsk fortaler og entreprenør som Claus Skytte definerer deleøkonomi således: 'digitale platforme for mikroentreprenørskab'”

³ Se Mette-Line Thorup i Information d. 18. marts 2015, „Freelance- og deleøkonomi udfordrer solidariteten“, <http://www.information.dk/527612>

kan bruges af andre end dem, der har købt det – og i længere tid. Men de, der på den måde gør andre glade, kan derefter med god samvittighed købe nyt.

For i og med at folk – en stor del – er blevet mere velstående, og at langvarige konsumgoder er blevet relativt billigere, vil der være en tendens til at udskifte hurtigere. Fattigrøvene får det ikke helt nedslidte, og de, der anskaffer sig nyt lige lovlig tidligt, kan have god samvittighed over at have givet det gamle videre til genanvendelse. Det er en form for trickle-down, et almisse-system. Nogle af tingene kan måske vække en vis interesse hos andre og kan sælges, hvor prisen mestendels dækker mellemlidets arbejde og omkostninger.

Fordele

Fordelene er, igen ifølge Greve:

- Kapitalapparat eller det længerevarende forbrugsgode bruges mere effektivt (men slides så også);
- Forbrugerne kan få ydelser til billigere priser;
- Mellemlid forsvinder og kontakten mellem køber og sælger/producent bliver mere direkte og enkel;
- Færre direkte faste omkostninger og dermed mindre samlet behov for produktion af en række goder.

Til det tredje punkt kan man sige, at der jo netop for det meste er skubbet en webportal ind som formidler mellem køber og sælger, og den skal også aflønnes omend ofte minimalt per transaktion. Loven om store tal er i spil. Så det ene vokser ud af det andet.

Andre fordele er iflg. ovennævnte Claus Skytte, at velfærdsstaten også kunne blive hjulpet. F.eks. kunne borgerne oprette en digital konto baseret på et vist mål skattefrihed, som de kunne trække på, hvis de gav direkte omsorg til medborgere, der ellers plejer at blive betjent af det offentlige. Så når man hjalp fru Andersen, kunne man kreditere det. Skulle folk så have udbetalt de samme penge, som de ikke har glæde af at trække fra i skat, hvis de nu ikke har nogen særlig indkomst, altså en form for borgerløn med nyttejob? Og hvad med professionismen? Det melder historien ikke noget om.

Jo, vi skal dele og lave platforme, men lad os gøre det selv. Og undgå kontrol og mikroregnskaber for vores godhed. Og i øvrigt er noget sådant med til at fremme tendensen til overvågning, også muligjort af den digitale verden.

Hvordan hænger deleøkonomi og kapitalismen sammen?

Det interessante perspektiv er, hvordan deleøkonomi og kapitalisme hænger sammen. For det første er mange af de ting, der er sat i værk, en måde at overleve krisen på. Få nyt tøj eller i hvert fald andet tøj til en billig penge. For det andet befinder deleøkonomien sig mestendels inden for den i kapitalistisk forstand mindre vigtige konsumsfære, selvom deleøkonomiske tiltag kan give detailhandlen konkurrence. For det tredje kan nogle få lidt småbeskæftigelse, altså uformelle deleøkonomiske initiativer kan være en måde at overleve arbejdsløshed eller underbeskæftigelse på. Dvs. få en indtægt, selvom lønningerne i den etablerede del af økonomien falder eller helt falder bort. Da deleøkonomiske initiativer ofte giver mere mening end almindeligt lønarbejde, accepterer deltagerne at leve billigere, mens de opretholder deres drøm. Men for det fjerde kombineres alt dette med moderne teknologi. Via de kæmpestore dataophobninger og formidlinger kan der ske nye køb og salg, som udvider markedet eksplosivt. Der er også salg og formidling af data i sig selv. Skræmmende er det, hvis 'deleøkonomi' forbindes med salg af organer.

Men fundamentalt er deleøkonomi en konsekvens af kapitalismens udvikling. Mange ting, der nu indgår i deleøkonomien, kan netop vanskeligt deles på traditionel kapitalistisk vis, 1 : 1. Det er svært at finde markedspris for ydelser, der ikke er individuelle goder med en klar destination. Gamle Marx talte om produktivkræfternes udvikling.

” Rifkins pointe ... er, at grøn energi kan hjemmeproduceres og egenproduktionen af goder stige“

Jeremy Rifkins visioner - er de for vidtløftige?

Jeremy Rifkin kobles ofte sammen med deleøkonomi. I hvert fald beskæftiger han sig med de samme fænomener, men går ét skridt videre og taler ligefrem om den tredje industrielle revolution. Han forudser nærmest en logisk overskridelse af privatejendomsretten og bruger ord som 'det samarbejdende fællesje' ('the collaborative commons'). I sin bog fra 2014, *The Zero Marginal Cost Society* med underoverskriften *The Internet of Things, The Collaborative Commons & The Eclipse of Capitalism*⁴, anvender Rifkin mikroøkonomisk produktions-teori på begrebet. Væsentlige argumenter gennemgås et for et.

1. Løbende omkostninger falder bort

Mange af de ydelser, der sælges, musik, bøger (e-bøger), underholdningsformidling osv. er blevet stort set gratis at formidle eller har mistet sin vareform.

4 Udkommet på forlaget Palgrave Macmillan.

Der er ikke nogen løbende omkostninger forbundet med deres produktion. Hvad skal man med CD'er og DVD'er, når man kan streame? Tjenester som Netflix samler en masse muligheder på en platform, som de får folk til at betale en lille smule for at få nem adgang til.

Til det er at sige, at den enkelte visning af 'House of Cards' ingen omkostninger har. Men det har produktionen af serien. Så et eller andet sted skal produktionsomkostningerne dækkes. Og det bliver de, men kun hvis de omgærdes af kontrolforanstaltninger. Til gengæld for generøsitet på ét marked, holdes andre ude, og det lykkes at blokere, så kun dygtige hackere kan omgå et markedsforbud mod f.eks. at streame den igangværende sæson af en serie, som vises af en tv-kanal i USA, eller som bare ikke er frigivet til streaming på det pågældende marked. Man kan kun gætte på, at det er for at holde betalingsgejsten oppe.

2. Grøn energi og undervisning

Rifkins pointe ifølge DJØF-bladets omtale i maj 2015 er, at grøn energi kan hjemmeproduceres og egenproduktionen af goder stige. Et andet eksempel er, at undervisningsudgifter kan falde pga. af netmuligheder for at tage kurser.

Det er bare ikke rigtigt, at grøn energi ingen omkostning har: Der skal investeres i udstyr såsom solceller eller en lille vindmølle. Derefter falder omkostningerne mod nul, det kan man være enig i. Så næste punkt er, at vi bevæger os over mod et samfund, hvor den marginale omkostning ved produktionen eller konsumtionen er nul, men hvor der er store anskaffelsesomkostninger. Det kræver måske endnu større kapitalkoncentrationer, end vi allerede har set. Og ja: profitraten vil falde, for der skal meget lidt levende arbejde til at operere alt det udstyr. Hvis fatter eller mutter selv kan klare reparationer og vedligehold, bliver omkostningerne flyttet ind i privaten. Eller de kan måske bytte med naboen for en anden ydelse.

3. Store investeringer og industriel produktion

Rifkin anerkender problemet med tunge investeringsudgifter, men kommer om ved det ved at udtrykke, at maskiner kan replicere sig selv og lave deres egne reservedele med den rette programmering. Produktionsprogrammer kan downloades, og 3D-printere kan producere alverden. Der skal samarbejde til, men det bliver ikke på et kapitalistisk for-profit marked.

Det forudsætter naturligvis, at råstoffer eller recyklede materialer er tilgængelige. Hvis nye råstoffer skal fremskaffes, er vi ikke helt henne i et CO₂-frit samfund, som Rifkin mener hører med til sin fremtidsvision.

4. Kapitalismens fredelige selvdestruktion og knaphedsproblemet

Kapitalismen vil bryde sammen indefra og på fredelig vis afløses af det samarbejdende fællesskab ifølge Rifkin, der absolut ikke er marxist. Det viser sig også i, at han indrømmer, at landbrugsvarer og vand kan blive problemet, for her er der tale om knapheder, tæring på jordens ressourcer.

Rifkin synes at glemme andre naturressourcer, metaller osv. Det er ikke klart, om han mener, at der er nok at genbruge. I virkeligheden kan man også deles om landbruget. Man skal blot ophæve privat ejendomsret til jorden og slet ikke have sådan noget som salgbare eller kapitaliserbare fiskekvoter. Ja blot bestyre det fælles livsunderlag i fællesskab.

Konklusion

Deleøkonomien er kun til dels en ny produktionsmåde, men indtil videre blot en anden måde at formidle ukurante varer på. Heldige start-up virksomheder kan tjene penge på formidlingen, hvis de kan slå stort igennem med en dum lille app. Nogle få internetentreprenører bliver måske meget rige, ebay, Lauritz.com, men er de en del af deleøkonomien? De er måske bare en ny form for internetmarkandisere.

Interessant er det at tænke tilbage på økonomisk demokrati, hvor arbejderne skulle have andele i industrien. Kan man få de selvorganiserende grupper til selv at skaffe sig start-up kapital til større produktioner? Konklusionen må være, at det, der bliver tilbage af kapitalismen, netop bliver monopoleet på adgang til kapital til de store investeringer. Kapitalismen giver ikke op uden videre, men teknisk/teknologisk er det mere end muligt, at den falder omkuld på historiens mødding pga. af sin egen logik.

Karen Helveg Petersen er Ph.D. i økonomi, marxistisk økonom uden blusel og skribent om politisk økonomi samt konsulent i udviklingsarbejde (energi).

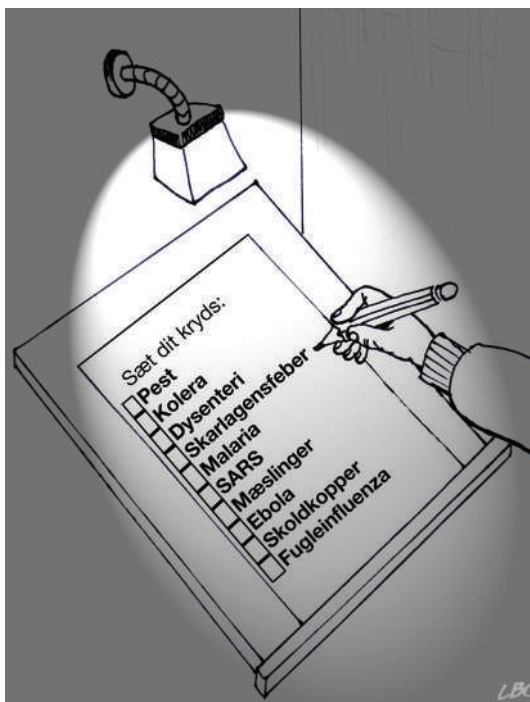
Sofavælgere i alle lande, foren jer!

BOGTITEL Hæv stemmen
FORFATTER Søren Mau
FORLAG Forlaget Nemo, 2015, 94 sider, 125 kr.
ANMELDER Marc Grønlund

„Hæv Stemmen“ af Søren Mau er mere debatpamflet end bog, vendt mod stemmeafgivningen generelt set, ikke mod parlamentarismen som sådan. Snarere er den et angreb mod det at stemme til folketinget, som det ser ud og fungerer i dag.

JEG HAR en stående diskussion med en god ven, som er mindst lige så kritisk over for det nuværende danske parlamentariske demokrati, som undertegnede er: Skal man stemme blankt eller helt afstå fra at stemme, hvis man er utilfreds med tingenes tilstand? Diskussionen vil snart dukke op igen med det forestående valg lurende i horisonten.

Min modpart insisterer altid på, at man i det mindste må stemme blankt og dermed vise sin utilfredshed. Stort set hver gang proklamerer jeg konsekvent, at jeg ingen intentioner har om at deltage, mens jeg bastant udråber: Stem ikke! Nu er der udgivet en hel bog, der sådan set siger det samme.

At stemme er politisk

“Hæv stemmen” af Søren Mau er dog mindre bog og mere debatpamflet (om end en veludvalgt udgave af slagsen) samt flammeskrift vendt mod selve stemmeafgivningen i den konkrete danske kontekst - ikke mod stemmeafgivning generelt set, ikke mod parlamentarisme i enhver sammenhæng, men et frontalangreb mod det at stemme til Folketinget, som det ser ud og fungerer i dag.

Bogens primære virkning, hvis man skal gå ind til kernen, består i at geninstallere forståelsen af selve stemmeafgivningen som en dybt politisk handling - det har vi tilsyneladende glemt, ikke alene fordi vi efterhånden tager stemmeretten for givet, men snarere fordi det med stor kraft og fra mange sider bliver fremhævet som en helt igennem neutral

” Bogens primære virkning ... består i at geninstallere forståelsen af selve stemmeafgivningen som en dybt politisk handling ”

handling. Selve valghandlingen og det at stemme er således blevet indhyllet i et slør af upolitiske præntioner - hinsides konflikt og ideologi. Mau minder os om, at dette slør er dybt misvisende og demokratisk set dybt problematisk. Han kalder således til fælles front blandt alle sofavælgere.

Hvorfor stemme?

Mau starter bogen med en klassisk manifest-hommage: “Et spøgelse går gennem Europa - sofavælgernes spøgelse”. Så er scenen sat, og den aktivistiske tanke bag bogen står klar fra første færd. Men Mau går dybere end det og baserer sin kritik af både folketingsvalg og parlamentarisme på en konkret analyse, som det bestemt er værd at dykke nærmere ned i.

”

Det giver ikke længere mening at stemme. Folketinget er blevet et marginalt forum for stempling af beslutninger taget af andre, det være sig i EU eller multinationale selskaber“

For hvad er det lige præcis, der gør det nødvendigt at protestere ved helt at afstå fra at stemme? Hvorfor er det mere demokratisk at undlade at stemme i den nuværende situation?

Ifølge Søren Mau kan der opstilles flere grunde her til, og jeg vil lade det være op til den ivrige læser at begive sig ind i dem alle; her opremser vi ikke slaviske, snarere behandler vi hovedpunkter.

For det første giver det ikke længere mening at stemme, eftersom Folketinget er blevet et marginalt forum for stempling af beslutninger taget andre steder, det være sig EU eller multinationale koncerner, som har tiltvunget sig stadig mere magt på bekostning af de nationalstatslige parlamenter. Desuden er selve det politiske valg i Danmark blevet reduceret til et spil om forbrugere, hvor partierne er blevet rene virksomheder, som kæmper om forbrugernes gunst. Folketinget er reduceret til blåstempling af markedets beslutninger, stemmekvæg for "nødvendighedens politik", som netop ud fra de nævnte vilkår fremstår nødvendig - det i sig selv ud-

”

Sofavælgeren er den sande proteststemme, for hermed fratages selve systemets legitimitet“

stiller det absurde ved stemmeafgivningen, der ikke har en chance for at gøre en forskel, uanset hvem man kaster sin stemme på.

Kort sagt: Demokratiet lider under begge disse fænomener, som tilsammen giver sig udslag i et udemokratisk parlamentarisk system, som trods den "neutrale" stemmeafgivelse fungerer på præmisser, der ifølge Mau gør det mest demokratisk at afstå fra helt at deltage.

Men bliver man dermed ikke bare en passiv sofavælger, som lader stå til? Ingenlunde, Mau udnæv-

ner netop sofavælgeren til den mest aktive og passionerede demokratiforkæmper - eftersom det ingen forskel gør eller mening giver at stemme i den nuværende situation, er netop det ikke at stemme og nægte at anerkende systemet det mest aktive, man kan foretage sig. Demokrati skabes ikke ved at legitimere og understøtte verdensfjerne parlamenter, der næppe står til ansvar over for andre end sig selv og deres partivirksomhed, men af mennesker, der handler i deres konkrete og umiddelbare situation, som Mau siger det: Stem ikke, gør noget! At demokrati skabes nedefra, kunne være en anden måde at sige det på.

Den blanke stemme

En af de typiske indvendinger imod ikke at stemme vil dog være, at man i det mindste bør stemme blankt for på den måde at protestere, men som Mau meget præcist skriver til sidst i bogen, hvor han gennemgår en stribe af de oplagte indvendinger: På den måde bekræfter du systemet, den blanke stemme indikerer blot, at du ikke ønsker at stemme på nogen af de opstillede kandidater eller partier, underforstået at hvis nu bare nogle andre stillede op, så var det en anden sag.

På den måde bevares og opretholdes et udemokratisk system, selv når man forsøger at protestere inden for de givne rammer - den blanke stemme er affirmerende, mens sofavælgeren er den sande proteststemme, for hermed fratages selve systemet legitimitet.

Så tak for en betimelig og aldeles relevant bog - jeg ser allerede frem til næste gang, førnævnte diskussion dukker op igen med usvigelig sikkerhed og med de samme velkendte fronter som tidligere. Nu er der ny ammunition på min side af skyttegravnen.

Marc Grønlund er historiker, journalist og medlem af Det Ny Clartés redaktion. Marc bidrager jævnligt med artikler til tidsskriftet, se bl.a. #23, #24 og #25.

Intet bliver som før

BOGTITEL **Intet bliver som før**
FORFATTER **Naomi Klein**
FORLAG **Klim, 2014, 564 sider, 349,95 kr.**
ANMELDER **Jens Laugesen**

Sidste ud kald

Dette er en bog om menneskets ødelæggelse af kloden og sine egne livsbetingelser. Alt sammen drevet af kapitalens umættelige trang til at formere sig. Vejen ud af dilemmaet er en anden økonomisk model. Og når verden kommer til den erkendelse, vil intet blive som før.

**INTET
BLIVER SOM
FØR
NAOMI KLEIN**

Hvorfor gør vi det så ikke?

For det første er der ikke noget 'vi'. Der er en magtfuld økonomisk-politisk elite, der ikke ønsker at lave om på den økonomiske model, som så rundhåndet forsyner dem selv med broderparten af den kapital, der kommer ud af vækstmaskinen. For dem handler det om at få endnu mere tryk på kedlerne.

Så er der nogen, der mener, at markedet nok skal klare ærterne. Andre tror på de velmenende milliardærer, der bare vil det bedste for os alle sammen. Det er derfor de tjener så mange penge. Rigtig mange tror på et nyt teknologisk fix, eller at der nok kommer nogen og redder os på målstregen.

Klein tror på, at forandringen skal komme nedefra. Som summen af mange menneskers forskelligartede initiativer over hele kloden. Hun ser klart, at forandringen i bund og grund går ud på at ændre vores opfattelse af kloden fra at være menneskets private energiforsyning, spisekammer og losseplads, til den evige, hyperkomplekse skabelsesproces, som vi selv er dybt afhængige af og blot forstår en brøkdel af.

I stedet for at bryde hovedet med, hvordan vi skal redde kloden, skal vi vende os rundt og se på os selv. For Klein står vores tidsideologiske kamp mellem at lade udviklingen styre af menneskets mål og værdier eller at lade markedet køre med klatten.

Det smukke ved dette store epos er Kleins tro på, at vi kan gøre det. Hun viser os forskellen mellem den overfladiske naivitet, som forblinder og passiviserer, og den indsigtfulde naivitet, som forbinder viden, håb og handling.

Indledning

Hvad gør nu en inkarneret kapitalist, som utvivlsomt godt kan se pointen, men tjener fedt på systemet. Han trækker selvfølgelig det røde kort.

Indledningen ruller undertitlen – *Klima vs. Kapitalisme* – ud som en konfrontation mellem en højrefløj, der forsøger at skræmme livet af middelklassen (og sikkert mange andre) ved at ideologisere klimakampen som en 'grøn Trojansk hest, hvis mave er fuld af røde Marxisters socioøkonomiske doktrin' (citater fra en klima-benægtelseskonference ved Heartland Institute – et sandt paradys for alle verdens Lomborgere), og en klimafront, der ser ødelæggelserne som en direkte konsekvens af kapitalismen i fri dressur.

Men vi behøver såmænd ikke gå over åen efter vand. Jeg læste en anmeldelse af bogen i DJØF-bladet (DJØF-bladet 01 – Januar 2015), som (for) drejer Kleins ærinde til at handle om 'hvordan venstrefløjen kan bruge klimakrisen strategisk til at gøre op med kapitalismen og skabe en retfærdig global orden'. Fy føj! Når nu kapitalismen har gjort så meget godt for menneskeheden. Noget Klein, helt 'uden blusel', undgår at nævne.

Den pågældende anmelder får på den måde gjort Klein til en udspekuleret revolutionær, som bruger klimapolitikken strategisk til at gennemføre sine ideer. Den teori står helt for anmelderens egen regning og kan ikke læses ud af bogen. Men den siger noget om, hvad man kan bruge en anmeldelse til.

Jeg vil bestræbe mig på at anmelde det, der står i bogen.

En randbemærkning. Jeg kan ikke rigtig forlige mig med oversættelsen af bogens originale titel *This Changes Everything* til Intet bliver som før. Jeg synes, der er mere punch i den engelske titel, som jo sagtens kunne have været oversat til 'dette forandrer alt'. Jeg har ikke sammenlignet den engelske og danske tekst systematisk, men der er andre steder, hvor jeg synes, oversættelsen svækker budskabet. Ærgerligt, når nu Naomi Klein selv skriver så fremragende.

”

I stedet for at bryde hovedet med, hvordan vi skal redde kloden, skal vi vende os rundt og se på os selv”

Dårlig timing

Første del, Dårlig timing, henviser til, at verden har forpasset chancen for at gøre noget ved CO₂-udledningen de sidste tre årtier, fordi vi har været drevet af en galopperende markomani. Det stiller os med ryggen mod muren og kalder på radikale forandringer.

Klein gør op med det, hun kalder de 'moderate' klimaforkæmpere, som er villige til at 'slå knuder på sig selv' for ikke at udfordre elitens tro på 'et dødeligt verdenssyn' og på, at den stadig er universets hersker. Det handler i stedet om at samle tilstrækkelig mange mennesker på sin side til at ændre magtbalancen. Denne folkebevægelse skal bygge på værdier som 'lighed' og 'fællesskab' og rumme både højre og venstre.

I et af de sidste afsnit føres kapitalismens – eller, som den omtales her, 'udvindingsøkonomiens' – underliggende natursyn tilbage til Francis Bacon, som har fået æren for at overbevise den britiske elite i 1600-tallet om én gang for alle at forlade den hedenske forestilling om en livgivende moder jord, som vi skylder respekt og underdanighed.

150 år senere raffinerede James Watt den første transportable energikilde, dampmaskinen, som skød udviklingen af den moderne verden i gang, akkompagneret af Adam Smiths prælude til vor tids grandiose markeds-rekviem. Klein beskriver, hvordan Englands import af rå-bomuld i de 80 år fra 1760 til 1840 voksede fra 2,5 millioner pund til 366 millioner pund! Spændende læsning.

Magisk tænkning

Efter at have gjort godt og grundigt op med forestillingen om, at markedet kan redde os fra klimadø-

den, gør anden del af bogen op med to andre dogmer i klimakampen.

En underholdende gennemgang af multimilliardæren og linselusen Richard Bransons mere eller mindre komiske forsøg på at lege grøn kapitalist bliver et eksempel på store, veletablerede miljøorganisationers (f.eks. Environmental Defense Fund) naive tro på, at det handler om at overbevise den politiske og økonomiske elite med tal og fakta.

Men tyngden ligger omkring det andet store dogme, forestillingen om, at vi kan afværge den globale opvarmning med et smart teknologisk fix – det, der nu hedder 'geo-engineering'.

Fra dette ingeniør-videnskabernes rædselskabinet kommer f.eks. forslag om at sende store spejle ud i rummet, der kan dæmpe solen, eller at gøre 'skyerne lysere' – så de reflekterer solen bedre – ved at sprøjte havvand op i himlen. Der føres seriøse diskussioner om, hvordan der kan sprøjtes sulfat ud i stratosfæren.

Det er formentlig det mest ambitiøse og farligste tankespind, menneskeheden nogensinde har fumlet rundt med i sin Baconske (over)tro på, at vi kan beherske kloden.

Risikoen er, at, når mennesket føler sig tilstrækkelig truet, bliver alt tilladt. Det er den 'logik', Klein beskriver i sin forrige bog, Chokdoktrinen.

Så konklusionen ender samme sted som i første del. Det handler ikke om at ændre på verden, men om at ændre på os selv.

”

...der er mere punch i den engelske titel, som jo sagtens kunne have været oversat til 'dette forandrer alt'”

Klein citerer fra Ed Ayres' *God's last Offer*, at det er to fundamentalt forskellige opgaver at bygge raketter og så bygge samfund, der er til at leve i: Det første kræver et uhyggeligt snævert fokus, det sidste et holistisk syn på verden. At opbygge en verden, der kan leves i, er ikke raketvidenskab. Det er langt mere komplekst.

Så går vi i gang

I bogens sidste og største del, kommer vi først ud på en sand tour de force i miljøbevægelser verden over. Man imponeres over det enorme netværk, Klein må have omkring sig.

Klein har viet et helt afsnit til fænomenet Blokadia, som er et bredt, græsrodsbaseret netværk af miljøforkæmpere verden over. Hun opfatter Blokadia som udtryk for et helt grundlæggende skift fra de klassiske miljøorganisationers oppefra-og-ned-perspektiv til en levende og dynamisk nedefra-og-op-kraft, der samles de steder, hvor almindelige menneskers daglige liv bliver ramt af den fossile økonomis fangarme.

En anden vigtig pointe er, at netop fordi den fossile økonomi har udviklet sig så beskidt og ødelæggende, ødelægger den også andre mulige former for vækst.

” ...[gør] godt og grundigt op med forestillingen om, at markedet kan redde os fra klimadøden ”

Og så endelig, at den magtbinding, der har dannet sig mellem staten og de store virksomheder, tydeliggør det demokratiske problem, der ligger i, at disse selskaber i realiteten selv skriver de love, de skal leve efter.

Bedst som man er ved at løbe sur i bevægelsen mod åbne kulminer i Appalacherbjergene og Ljav-folkets kamp mod Shell i Niger-deltaet, sker der noget overraskende. Klein bringer pludselig sig selv ind i historien, og løfter fortællingen gennem en række smukke og bevægende sammenstillinger mellem sin egen kamp for at blive gravid og kampen for at ændre vores syn på kloden fra et højteknologisk fixested til levende liv.

De 5 år, det tog hende at forberede bogen, var de samme 5 år, hvor hun ramte sin egen biologiske mur for så til sidst at ende med en naturlig graviditet og fødsel.

Hun opdager, at den kliniske behandling af hendes åbenbart manglende evne til at undfange begyndte at give mindelser om 'geo-ingeniørernes' manglende evne til at stille spørgsmål til de bagvedliggende årsager.

”Som noget mere positivt begyndte jeg at finde ud af, at det at beskytte og sætte pris på jordens sindrige systemer til at reproducere liv og frugtbarhed hos alle dens beboere må være noget af det helt centrale i den ændrede måde at se verden på, som vi er nødt til at få, hvis vi skal sætte os ud over udvindingen. Et verdenssyn baseret på genskabelse og fornyelse snarere end på dominans og udtømmning.”

Strategi

Sidste afsnit indeholder nogle betragtninger om strategi. Og det er klart, at Klein hverken tror på den økonomiske eller politiske elite. For hende er store sociale bevægelser det eneste, som kan redde os. Forandringen og lederskabet skal komme nedefra.

Og selvom hendes bog handler om 'kapitalisme versus klima' ser hun klart, at klimakampen kun er en del af en meget større forandring, der skal genskabe forestillingen om fællesskabet og ændre hele vores tankemønstre. I fremtiden vil en "urokkelig tro på alle menneskers lige rettigheder og en evne til dyb medfølelse" være "det eneste der adskiller civilisation fra barbari."

Man mærker, at der ligger et kæmpe researcharbejde bag. Bogen er spækket med oplysninger. Det bliver på en måde både dens styrke og dens svaghed. Der er simpelthen for meget stof til, at man kan rumme det ved en gennemlæsning.

Bogen kommer mere til sin ret, hvis man læser den i mindre bidder. Også fordi der vitterlig er mange kloge og skarpsindige betragtninger, som let kan drukne i alt gennemgangsstoffet. Og det er synd. Det kan svække bogens slagkraft. Egentlig burde den jo have rejst et ramaskrig.

For min skyld kunne Klein godt have nøjedes med at bruge 2,5 år og skrevet en halvt så stor bog. Men åbenbart har hun så meget på hjerte, at det ender med store bøger. Chokdoktrinen fyldte også over 500 sider.

Jeg kunne også godt have tænkt mig, at Klein var gået lidt dybere ned i sin kritik af den kapitalistiske model og tænkning og brugt det som grundlag for en grundigere overvejelse om fremtidens økonomi.

Men sådan kan man mene så meget. Naomi Klein har skrevet en storslået fortælling om en vækstmaskine, der har taget magten fra os, og samlet den på nogle ganske få hænder, som i bund og grund kun kan se sin fordel i at hælde benzin på bålet.

Satiriske tekster om Christiansborg

BOGTITEL Men nogen har valgt dem ind
FORFATTER Klaus Haase
FORLAG Eget forlag – i kommission hos Underskoven,
 2013, 72 sider, 119,95 kr.
ANMELDER Flemming Larsen

KLAUS HAASES bog er en lille let sag skrevet i knækprosa. Den er opdelt i en række tekster på hver 1, 2 eller 3 sider om 'Borgen', dvs. Christiansborg/Folketinget, som behandles ud fra en række forskellige synsvinkler.

Der er f.eks. tekster om nogle forholdsvis let genkendelige personer på Borgen, hvor det kan lyde således: "Med fornem og diskret arrogance taler hun sig uden om midlertidige banaliteter – / Som eksempelvis arbejdsløshed, social armod – / Eller udflytning af nationens arbejdspladser til fjernere mål; "Sådan er det jo". Eller sådan: "Han hader arbejdsløse, førtidspensionister, klynkende bistandsmodtagere / og andre borgere, der "ikke kan betale sig". / "Arbejdsløshed er en sygdom, som skal bekæmpes med skærpet fattigdom / og stærkt begrænset offentlig hjælp – så kan de lære det!"

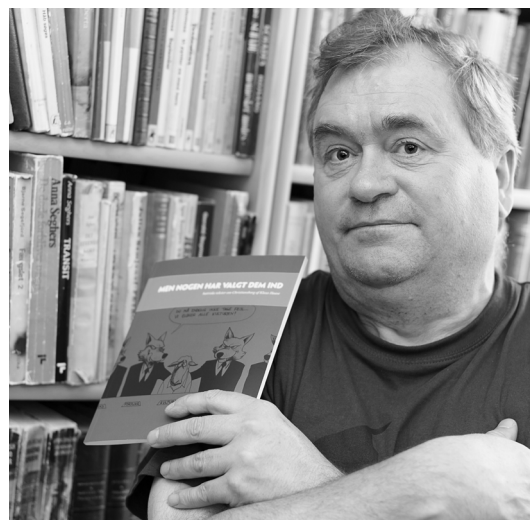
En anden gruppe af tekster spidder en række af Borgens dårligdomme, som f.eks. spidse albuer, populisme, det særlige sprog, social indavl, valgflæsk, "politik som et kick" m.m.m. En tekst har titlen "Forvandlingskuglen – Eller en ballade om en omskiftelig karriere" og fortæller om en (også genkendelig) person, der starter som superrevolutionær og tager turen via socialdemokratiet over i de borgerliges rækker. Andre tekster tager historiske emner op som f.eks. grundlovsbruddet under besættelsen i form af kommunisternes internering, jordskredsvalget i 1973 eller beskrivelser af en række statsministre.

Et specielt heldigt påfund fra Haases side er "sproglaboratoriet", hvor politikerne kan hente god hjælp. Her lærer de, hvordan man skal vride ordene i dårlige tider. F.eks. skal man selvfølgelig ikke tale om 'forringelser' eller 'besparelser', men derimod om

'reformer'. Og "(når) Borgen skal forberede vælgerne på ubehagelige tiltag, som gør ondt og koster, / starter man med at tale om "pakker". / Skattepakker. Ungepakker. Hjælpepakker. / Inden vælgerne når at pakke dem ud, baner de vej for nye pakker." Når svage borgeres livsvilkår skal forringes, skal de "ikke parkeres på sociale ydelser".

Selvom bogen udsiger mange krasse sandheder om dårligdomme på Borgen, falder den heldigvis ikke i den grøft at anbefale folk ikke at stemme, hvilket desværre er en trend blandt 'superrevolutionære' i øjeblikket. Det bør stadigvæk være god latin at gå på to ben, dvs. satse *både* på det parlamentariske og det udenomsparlamentariske.

Hvis bogen skal genoptrykkes, bør der rettes på lidt for mange sprog- og/eller trykfejl. Ellers er Klaus Haases bog fin satire, 'giftig' og underholdende, og den vil egne sig glimrende til højtlesning ved venstreorienterede indsamlingsfester o. lign.

Karl Marx og struktur-aktør-modellen

BOGTITEL STAT – NATION – KLASSE, bind I, II og III
FORFATTER Curt Sørensen
FORLAG Frydenlund, 2013-14, 1079 + 1229 + 822 sider, 399 kr. pr. bind
ANMELDER Flemming Larsen

Som lovet i sidste nummer fortsætter vi her behandlingen af Curt Sørensen's store 3-bindsværk. I denne artikel vil jeg behandle forfatterens teoretiske grundlag for så i det følgende nummer at komme ind på hans grundige case-studier om Central- og Østeuropa samt Rusland.

Durkheim, Weber, Marx

I det første afsnit i første binds første kapitel hedder det bl.a.: "Hvorledes kan menneskene på én gang være indvævede i en given social og politisk orden og så dog på den anden side ændre denne? Hvorledes er nærmere betegnet spillet mellem social handlen og sociale forhold?" (s. 17). Nogle vil måske kalde disse spørgsmål banale, men for Curt Sørensen (herefter CS) er dette udgangspunkt sagt med almindelige danske ord vigtigt som optakt til et kraftigt opgør med determinisme i samfundsvidenskaberne og ikke mindst med evolutionismen (mere om denne nedenfor) og vor tids ideologi.

CS kalder sin egen teori for "En struktur-aktør-teoretisk rekonstruktion af Marx". Den er "inspireret af Marx' grundteori om en dialektik mellem 'Verhalten' (adfærd, FL) og 'Verhältnisse' (her: samfundsforhold, FL), af Max Webers aktørteori og af Émile Durkheims sociologiske objektivisme" (bind 1, s. 148).

Samtidig er den inspireret af en række neomarxistiske forsøg på at tænke i struktur-aktør-relationer. Ifølge Durkheim er de sociale aktører underlagt den sociale objektivitets massive tryk. Han sammenligner ligefrem den samfundsmæssige virkelighed med den naturvidenskabelige virkelighed omkring os, idet vi fuldstændigt må underkaste os begge. Det er naturligvis en overdrivelse ifølge CS, men han finder alligevel Durkheims perspektiv vigtigt at have med i en tid med postmodernistiske diskursteorier, socialkonstruktivisme samt liberalisters

ensidige individfokusering. Webers grundbegreber er bygget op med fokus på aktørernes situationsopfattelser. CS vil gerne holde fast i dette perspektiv på aktørernes ideer (ideer netop forstået som situationsopfattelser, ikke som ideologi), men han lægger her vægt på "Marx' opfattelse af ideerne som kræfter i historien, ikke *over* historien. En tankegang, som er videreudviklet hos Antonio Gramsci" (bind 1, s. 150).

” et tilbagefald til evolutionisme og en afvigelse fra Marx' side i forhold til hans oprindelige forskningsprogram i ungdomsskrifterne fra 1845-46, hvor han på den ene side argumenterer mod den tyske filosofiske idealisme, men på den anden side også argumenterer mod den hidtidige materialisme ”

Marx formåede dog ikke altid at fastholde sin struktur-aktør-tilgang. Han har brugt udtryk som "det industrielt mere udviklede land viser de mere tilbageblevne lande et billede af deres egen fremtid", eller at "den kapitalistiske produktion med en naturproces' nødvendighed fremkalder sin egen negation" (bind 1, s. 153). Disse udtalelser opfatter CS som et tilbagefald til evolutionisme og en afvigelse fra Marx' side i forhold til hans oprindelige forskningsprogram i ungdomsskrifterne fra 1845-46, hvor

han på den ene side argumenterer mod den tyske filosofiske idealisme, men på den anden side også argumenterer mod den hidtidige materialisme.

Sent i livet (Marx dør i 1883) skulle han komme til at give klart udtryk for en anti-evolutionistisk opfattelse. Marx havde lært sig russisk for at kunne sætte sig ind i de særlige russiske forhold (som jo bl.a. bestod i en meget ringere kapitalistisk udviklingsgrad end den vesteuropæiske) og for at kunne deltage i den russiske diskussion. I 1877 reagerede

han i et brev til et russisk tidsskrift på en russisk teoretikers udlægning af *Kapitalen*, ”hvor han erklærede, at det forløb, han havde skildret i *Kapitalen*, kun havde gyldighed for Vesteuropa, for lande, hvor en kapitalistisk udvikling allerede var begyndt. Han havde ikke villet opstille nogen generel udviklingsteori med krav om gyldighed for alle samfund” (citater af CS’ referat i bind 1, s. 564).

CS understreger vigtigheden af i samfundsvidenskaberne både at tage højde for de givne strukturer og for de konkrete aktørers handlinger. Facit er aldrig givet, der er også tilfældigheder indblandet i samfundsudviklingen. Et sted beskriver CS et historisk forløb som ”fortløbende kæder af aktørers valg og handlinger inden for rammerne af givne omstændigheder. Disse blev igen ændret af aktørerne og blev derved til omstændigheder – strukturelle forhold – med betydning for næstfølgende generationer af aktører i en lang fortløbende proces af aktør-struktur-dialektik” (bind 1, s. 487).

Evolutionisme

En stor del af den samfundsvidenskabelige tænkning har været præget af den idé, at verden bevægede sig mod et ganske bestemt veldefineret slutpunkt – i nyere tid defineret som den vestlige verdens udgave af demokratiet. Dette gælder bl.a. de politologiske lærebøger, man typisk har været udsat for her i Danmark. Det gælder i endnu højere grad i den offentlige debat: Det gode samfund er simpelthen defineret som det, der er gældende her i Danmark og den øvrige vestlige verden, det mener politikere, det mener journalister, det gennemsyrrer alt. De senere år har ensidigheden også været katastrofal inden for den økonomiske videnskab og igen især i den offentlige debat: Neoliberalistisk teori er det eneste, der duer. I Italien kalder man meget betegnende tankegangen ’il pensiero unico’ (den eneste/enerådende tanke – udtrykket stammer oprindeligt fra den spanske skribent og journalist Ignacio Ramonet).

En del af dette tankegods sætter lighedstegn mellem kapitalisme og demokrati. CS argumenterer kraftigt mod denne idé, idet det vestlige demokrati kun har været en af adskillige samfundsformer, der har været forbundet med kapitalismen (mere om demokrati nedenfor).

Også en del af den marxistiske tradition har – som vi har været inde på – været præget af en evolutionisme, som Marx selv ikke har været uden skyld i. Ofte er marxismen blevet anklaget for den determi-

nisme, der går ud på, at udviklingen med nødvendighed skulle føre mod et kommunistisk samfund. CS bygger heroverfor på de marxistiske teoretikere, som ikke falder i denne grøft, Rosa Luxemburg, Gramsci, Perry Anderson m.fl.

CS understreger imidlertid kraftigt, at det er den borgerlige udgave af evolutionismen, der er den store udfordring i vor tid – eksemplificeret af opfattelsen efter Den kolde Krigs afslutning af, at nu var historien slut!!! (jfr. fx Francis Fukuyamas *The End of History and the Last Man*).

De tre grundprocesser

Virkeligheden er ifølge CS altid komplekse forløb af struktur-aktør-relationer, der udfolder sig som gigantiske parallelforløb af tre grundprocesser: den socio-økonomiske udvikling, stats- og nationsbygningen samt den internationale situation/udvikling. Han mener ikke, at nogen enkeltfaktor kan forklare udviklingen, det være sig produktivkræfterne, teknologiudviklingen, kristendommen eller ’rationaliteten’. Grundprocesserne har både et eget forløb og udvikler sig hele tiden i samspil med de andre.

Værket lægger stor vægt på, hvorfor og hvorledes der udviklede sig kapitalisme i de forskellige regioner i Europa, og grundprocesserne hviler hele tiden på det samfundsskabte merprodukt. Men statsbygningen må ikke undervurderes ifølge CS, og de forskellige regimeformer har været produkter af komplekse interesse- og magtkampe, hvis udfald har været betinget af styrkeforholdene. Der skabes i forløbet magthierarkier med forskellig beherskelse af stats- og voldsmidler, ideologimidler og økonomimidler. Hertil skal huskes, at det hele er præget af de rammer, som den internationale situation tildeler aktørerne. Omkring det internationale interesserer CS sig en del for center-periferi-teorier, som jeg skal komme tilbage til nedenfor.

Demokrati

Spørgsmålet om demokrati har fået en speciel opmærksomhed i værket. Når det betænkes, at man i dag taler om det vestlige demokrati, som om det var den naturligste ting af verden, dels at alle stræber mod dette, og dels at det er noget, man har arbejdet frem imod gennem mange år, er det tankevækkende ifølge CS, at det har været mødt med megen modstand i den kapitalistiske del af verden. Helt bortset fra at demokrati ikke er én ting, men mange

” En stor del af den samfundsvidenskabelige tænkning har været præget af den idé, at verden bevægede sig mod et ganske bestemt veldefineret slutpunkt – i nyere tid defineret som den vestlige verdens udgave af demokratiet ”

forskellige, bl.a. betinget af den plads, der gives til den folkelige deltagelse.

Fremkomsten af massebevægelser i det 19. århundrede var vigtig i forhold til en begyndende demokratisering. Og demokratiet var frygtet af de magthavende, hvilket den nationalliberale italiener Giuseppe Mazzini udtrykte således i 1845: "Demokrati indgyder forestillingen om kamp; det er råbet fra Spartacus, udtrykket for og manifestationen af folket i opstand" (citeret af CS i bind 3, s. 714). Det viste sig desværre hurtigt, at massebevægelser ikke altid var lig med demokratikamp, hvilket fascistiske bevægelser klart skulle vise i det 20. århundrede.

Demokratiet, som vi kender det i dagens vestlige samfund, slog først rigtigt igennem efter 2. Verdenskrig og er i høj grad blevet 'afvæbnet' i forhold til de oprindelige ideer om folkelig deltagelse. Deltagelsen er som bekendt blevet reduceret til regelmæssige valg mellem konkurrerende professionelle politikere.

CS har et interessant afsnit om Marx' demokratiopfattelse, idet han bl.a. skriver: "Den demokratiske bevægelse var for ham en revolutionær bevægelse, "det uhyre flertals selvstændige rejsning i det uhyre flertals egne interesser", hvor "tilkæmpelsen af demokratiet" indebar "ophøjelsen af proletariatet til herskende klasse". Det forklarer også, hvordan Marx kunne bruge udtrykkene 'demokrati' og 'proletariatets diktatur' i flæng og synonymt" (1. bind, s. 69). I øvrigt holdt Marx og Engels ifølge CS i strategidebatter fast på flertalsprincippet og på vigtigheden af arbejderklassens selvbevægelse og argumenterede aldrig for et 'avantgardeparti'. Med den begyndende udvikling af det politiske demokrati i visse lande gav Marx endvidere udtryk for, at en fredelig revolution ikke var umulig.

Center-periferi

Lad mig slutte denne korte udgave af CS' teoribetræktninger med et par ord om det internationale. Her er CS stærkt påvirket af Immanuel Wallersteins center-periferi-teori. Denne teori opererer med tre typer af områder i verdenssystemet: center-, periferi- og semiperiferiområder.

Centerområderne er de dominerende i verden. Landene i disse områder har typisk et udviklet system af lønarbejde, staten er stærk, og sekulariserede ideologier og normer er udbredte. I periferilandene er staten typisk svag, og samfundene er prægede af traditionelle ideologier og normer. Ind imellem disse to poler opererer Wallerstein med semiperiferilande, som på den ene side er domineret af centerlandene,

men som på den anden side selv dominerer periferilandene. I disse lande kan traditionelle former for kontrol af arbejdskraft eksistere side om side med moderne lønarbejde, og der er typisk en blanding af moderne og mere traditionelle ideologier og normer. Endelig understreger Wallerstein, at disse placeringer ikke er fastlåst én gang for alle.

CS er stort set enig i Wallersteins opfattelse. Dog udfordrer han én af Wallersteins ideer; nemlig at periferien altid bliver udnyttet, altid bliver stillet dårligere ved samspillet med centeret. CS kan godt forestille sig, at både center og periferi kan have fx økonomisk fordel af deres samspil, men han tilføjer, at periferilandet så typisk bliver særdeles afhængigt af centerlandet.

Det lange perspektiv

Efter denne gennemgang af nogle af CS' teoretiske pointer er vi parate til i næste nummer at se på hans cases om Central- og Østeuropa samt Rusland. Ved analyser af lande og regioner er man ifølge CS nødt til at anlægge et langt perspektiv; som eksempel nævner han de østeuropæiske staters tid som folkedemokratier, som i virkeligheden kun var en kort parentes, hvis man anlægger det lange perspektiv. Jeg vil i næste nummer af Det ny Clarté prøve at følge og bedømme CS' lange perspektiv i form af hans historiske gennemgang og analyse af den del af Europa, som er så underbelyst her i landet, og jeg kan allerede nu afsløre, at CS samtidig med sin meget grundige gennemgang af konkrete hændelser løbende diskuterer sine teoretiske forudsætninger.

Hvis allerede denne teoretiske appetitvækker skulle have vakt læserens interesse, kan jeg da bede ham/hende om endnu engang at kaste et blik på prisen: Man får her et fantastisk billigt værk i forhold til de ca. 3.000 kvalitetssider, som helt sikkert kan give anledning til modargumenter, men som er fyldt med nuancer og gode kildehenvisninger.

” *Det forklarer også, hvordan Marx kunne bruge udtrykkene 'demokrati' og 'proletariatets diktatur' i flæng og synonymt* ”

” *Med den begyndende udvikling af det politiske demokrati i visse lande gav Marx endvidere udtryk for, at en fredelig revolution ikke var umulig* ”

Karin Michaëlis

Edith Rode

RETTELSE

I sidste nummer bragte vi ved en beklagelig fejltagelse et forkert billede i forbindelse med artiklen om Karin Michaëlis. Billedet forestillede nemlig ikke K.M., men derimod Edith Rode. De to forfattere levede næsten samtidig, Karin Michaëlis 1872-1950 og Edith Rode 1879-1956. Begge gjorde sig bemærket ved bl.a. (men ikke udelukkende) at skrive om kvindepolitiske emner.

Edith var født i en højborgerlig, men forholdsvis frisindet familie. Hun indgik i 1902 et fornuftsægteskab, som førte hende på bryllupsrejse til Italien. Her mødte hun imidlertid den store kærlighed i skikkelse af digteren Helge Rode, og de to stak af til Capri, hvor de slog sig ned, og hvor deres første barn blev født. Siden blev Edith skilt, og Helge og hun blev lovformeligt gift og fik yderligere tre børn, bl.a. den senere skuespiller Ebbe Rode.

Edith Rodes første værker fra 1901-02 forsvarede kvinders ret til deres seksualitet, hvilket begejstrede anmelderne, men forargede det gode borgerskab. Siden levede familien i mange år først og fremmest af hendes journalistiske virksomhed, dels på Berlingske Tidende og dels som redaktør på Familie Journalen af den populære brevkasse Små hverdagsproblemer, som ved hendes død blev overtaget af Tove Ditlevsen.

Endelig kan vi oplyse, at Lone Kühlmann har skrevet *Mod og vilje – Portræt af Edith Rode* (Politikens Forlag 1991) om hende.

Redaktionen/v. Flemming Larsen